

קונטרס 'אין אסתר מגדת'

שלושים ושמונה ביאורים מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים מדוע לא הגידה אסתר עמה ומולדתה

חלק שני

ביאור טז

שלא ייחשב 'פרהסיא' ותצטרך למסור נפשה

הגמרא בסנהדרין (ע"ד:) מקשה אהך דאמרין שבפרהסיא אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור - 'והא אסתר פרהסיא הואי'. ומשני: אמר אביי אסתר קרקע עולם היתה, רבא אמר הנאת עצמן שאני. וכתב שם בחידושי הר"ן שרבא ואביי לא נחלקו לדינא ותרוייהו סבירא להו גם הך דקרקע עולם שאני וגם הך דהנאת עצמן שאני, רק דמר אמר חדא ומר אמר חדא. אמנם הש"ך (יו"ד סי' קנ"ז סק"ט) הביא בשם רבינו ירוחם שבפרהסיא יהרג ואל יעבור אפילו באופן של קרקע עולם, וכתב הש"ך דאפשר ס"ל לרבינו ירוחם דרבא דמשני התם 'הנאת עצמן שאני' פליג אאביי וס"ל דמטעם קרקע עולם בפרהסיא יהרג ואל יעבור. אך סיים: ולא ידעתי מנא ליה הא, דאפשר דלענין דינא רבא מודה לאביי, וכן משמע בהרא"ש, וגם הר"ף הביא פירוקא דאביי ודרבא, אלמא ס"ל דתרוייהו קושטא נינהו לדינא.

הפנים מאירות בספרו כתנות אור עה"ת (בחידושו על המגילה, ד"ה ואני אומר) כתב: 'ואני אומר אילו ראה הש"ך דברי התוס' ביומא (פ"ב. ד"ה מה) לא התפלא על רבינו ירוחם'. דהתוס' שם בתירוצם הראשון נקטו שרבא אכן חולק על אביי, וס"ל דלא מהני סברת קרקע עולם אם הוא בפרהסיא, עיי"ש¹. והוסיף הפנים מאירות שכמו כן חולק אביי על רבא, וס"ל דלא מהני מה שעושים להנאת עצמן להתיר בפרהסיא².

וכתב דלפי זה נראה לומר דמרדכי לכתחילה רצה לצאת נפשו אליבא דכו"ע, דבוודאי לענין עריות בצינעא מהני קרקע עולם ואינה מחוייבת למסור נפשה, אבל לענין בפרהסיא לא מהני

¹ בחידושי רעק"א על שו"ע יו"ד שם הביא דברי הכתנות אור הללו, עיי"ש. גם החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סי' קנ"ז שו"ר ברכה סוף אות א') הביא כן, והוסיף דגם ברמב"ן במלחמות (סנהדרין שם) מבואר דרבא פליג על אביי בזה. ועיי"ע גליון מהרש"א על דברי הש"ך שם. [ובאמת שבחידושי הר"ן הנ"ל הביא בשם התוספות דרבא פליג עליה דאביי, ולדעתו אשת איש דוקא בצנעא אינה מחוייבת למסור עצמה כי היא קרקע עולם, אבל בפרהסיא עליה למסור עצמה למיתה אף שאינה עושה מעשה].

² וכן כתב הב"ח ביו"ד סי' קנ"ז: אלא ודאי בהא פליגי אביי ורבא, אביי סבר דהנאת עצמן לא שרי אלא דוקא בצינעא, ואסתר דפרהסיא היתה צ"ל דטעמא משום קרקע עולם היתה, עכ"ל.

לרבה קרקע עולם, ולאביי לא מהני הנאת עצמן. ולכך ציוה עליה אשר לא תגיד עמה ומולדתה³.

החיד"א בספרו כסא דוד (דרוש כ"א לשבת זכור) הקשה על דברי הפנים מאירות הללו, דהא פרהסיא הוא כשיש שם עשרה מישראל שיודעים בדבר, דבזה איכא חילול ה', ומעתה אף שהגויים לא ידעו עמה ומולדתה, מכל מקום היהודים שבשושן הרי ידעו שהיא ישראלית. וכתב החיד"א: ונראה שסובר הרב דגם שהחילול הוא מישראל, היינו שהישראל יודעים שהגויים מכירים דמעבירין את ישראל וישראל אינו מוסר עצמו. ובאסתר גם כי ידעו רבים מישראל דאסתר נלקחה והא ישראלית, לא חשיב להו חילול ה' כי הגויים לא ידעו שהיא ישראלית, עכ"ל.

אכן יעויין להלן ביאור כ"ו בהערה דע"י שלא גילתה עמה ומולדתה - גם היהודים לא ידעו בבירור שמישראל היא, ולפי זה לא קשה קושיית החיד"א על הפנים מאירות.

[הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל כתב (קהלת יעקב פורים עמוד תקמ"ד) דלכך לא הוצרכה אסתר למסור נפשה (אף למ"ד דקרקע עולם לא מהני לענין פרהסיא), 'דהפרהסיא לא הוי רק בפני גויים, דישראל לא היו בבית המלך, ולפני גויים - לא ידעו שהיא ישראלית ולא נחשב פרהסיא'.

ומדבריו נראה שבא לבאר בזה הטעם מדוע אין אסתר מגדת עמה, דע"י שלא ידעו שהיא מישראל לא ייחשב לפרהסיא ולא תצטרך למסור נפשה. ומה שישראל היו יודעים שהיא יהודית - לית לן בה, כי לא היו בבית המלך וממילא לא היה בפניהם. ויש להעיר על דבריו בתרתי: א. מה בכך שישראל לא היו בבית המלך, הא קי"ל דכל שיודעים מהעבירה חשיב פרהסיא ואין צריך שיהיה בפניהם ממש, (וכמש"כ הש"ך ביו"ד סי' קנ"ז סק"ד דהכי מוכח בש"ס ופוסקים). ב. כלפי הגויים בלא"ה לא חשיב פרהסיא, כמפורש בסנהדרין (ע"ד): אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם, פשיטא ישראלים בעינן דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל].

ביאור יז

שלא ייחשב 'שעת גזירת המלכות' ותצטרך למסור נפשה

הנמוקי יוסף בסנהדרין (י"ז: מדפי הרי"ף) מקשה מדוע אין הגמרא שואלת 'הא אסתר שעת הגזרה הוא', דלכאורה יש להחשיב את גזירת אחשורוש כשעת השמד וממילא היה על אסתר למסור נפשה, כמבואר בגמרא (ע"ד). שבשעת גזירת המלכות אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. ותירץ הנמוקי יוסף: משום דלא מיקרי גזירה אלא כשהגזירה מיוחדת באומה אחת לבד, אבל אחשורוש לא על ישראל בלבד גזר אלא על כל מדינות מלכותו. והלחם משנה (הל' יסוה"ת פ"ה ה"ג) כתב שגם דעת הרמב"ם לחלק כן, עיי"ש.

אבל הגדול ממניסק זצ"ל בספרו אור גדול סי' א' (דף ט"ז:) כתב להוכיח דהרמב"ם לא ס"ל חילוק זה, וכתב ליישב קושיית הנמוקי יוסף באופן אחר: נראה ליישב ע"פ מאי דהביא

³ ומה דפריך בגמרא 'והא אסתר פרהסיא הוא' היינו לבתר שהוכרחה לגלות עמה ומולדתה. ומשני אביי דסמכו נמי בהא על קרקע עולם, ורבה משני הנאת עצמן שאני. עכ"ד הפנים מאירות.

ביאור חדש מהריז"ש' (להג"ר יוסף זכריה שטרן זצ"ל אב"ד שאול) כתב נמי דהטעם שלא גילתה עמה הוא כדי שלא יהיה בפרהסיא, (ומהאי טעמא גם שינתה את שמה). והוסיף וז"ל: ועי' בתוס' יומא פ"ב א' דרבא לא פליג משום הנאת עצמן אלא לענין בפרהסיא, אבל לענין גילוי עריות מודה דמהני קרקע עולם, וברבינו ירוחם שתמה הש"ך ביו"ד קנ"ז. וקושיית הש"ס בסנהדרין 'והא אסתר פרהסיא הוי' - היינו לאחר שהוצרכה לגלות את עמה.

הש"ך (סי' קנ"ז ס"ק י"ז) בשם התה"ד דדוקא היכא דהעכו"ם יודעין שהוא יהודי אסור לו לעבור, אבל היכא דאין העכו"ם יודעין שהוא יהודי ליכא חילול השם ומותר לו לעבור בשעת הגזירה, יעו"ש. וא"כ אתי שפיר דהא לא היו יודעין באסתר שהיא יהודית, וא"כ משום שעת הגזירה לא היתה צריכה למסור עצמה למיתה, רק משום פרהסיא מקשה דהא היהודים ידעו⁴.

וכתב האור גדול דבזה יתבאר היטב ע"פ הדין הטעם שמרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד עמה, דאם היתה אומרת שהיא יהודית היתה מחוייבת למסור נפשה בשביל שעת הגזירה, ולכך צוה עליה מרדכי אשר לא תגיד וליכא שעת הגזירה כיון דאין העכו"ם יודעים שהיא יהודית. ועיי"ש מה שביאר עוד עפ"י.

ביאור יח

הסתירה עמה ומולדתה כדי למנוע חילול השם

כתב הגר"ש קלוגר זצ"ל בספר קהלת יעקב (פורים עמ' תקמ"ד) דמה שאין אסתר מגדת את מולדתה היה הטעם כדי למנוע חילול השם, כי לפי ערך האיש הוי חילול השם יותר גדול. לכך אם לא ידעו שהיא בת גדולים לא יהיה חילול השם כל כך. וכן כתב בספר פרח שושן (להגר"ש הכהן זצ"ל, בחידושי מגילת אסתר עמ' ר"י בשם אביו) שבחרו הרע במיעוטו שלא יהיה כל כך חילול השם ופירצה לכללות ישראל, לומר הלא בת דודו של מרדכי נישאת לערל.

בספר אסתר המלכה (להגר"ד קאהן שליט"א, ב' י') כתב דהיה מרבה חילול השם אם היה מתפרסם הדבר שיהודיה נבעלת לגוי. ובספר באר שמואל (להגר"ש קרלבוך זצ"ל, עמ' קס"ו) כתב עד"ז, דהגם שהיתה אנוסה מכל מקום נשמרה לבל תגרום לחילול השם - שלא יבואו אחרים שלא ידעו באונסה וילמדו ממנה לימוד היתר לעבירה.

ביאור יט

אסתר הכניסה שידה במקומה

כתב החיד"א בספרו חומת אנך עה"פ (ב' כ') אין אסתר מגדת וגו', וז"ל: הרב זרע ברך (שלישי על ברכות ג'. דף י"ב: מדפי הספר) נתן טעם למה לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה, שהטעם הוא מפני שהיתה מכנסת שידה במקומה (כדאיתא בזוה"ק ח"ג רע"ו.), ואחשורוש לא היה מדבר עם אסתר - שאינה בת מלכים⁵, ולכן היתה יכולה להכניס שידה במקומה⁶. כי הנה אמרו רז"ל (זוה"ק שם. וראה אדרת אליהו להגה"ק רע"ח ריקי זצ"ל נדרים כ'): שצריך לדבר עם אשתו שמא תתחלף בשידה, משמע שאין לה רשות לשנות הקול כאשתו. ולכן בתחילה לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה, דכיון דלא ידע שהיא בת מלכים אין מדבר עמה ויכולה להחליף שידה במקומה. ולכן בסוף כשהלכה לבטל גזירת המן היא מוכרחת

⁴ וכתב דהנמוקי יוסף לשיטתו דלא ס"ל כהתה"ד, כמ"ש הדרכי משה שהביא הש"ך שם, לכך הוצרך לתרץ ולחלק דהיכא דכולל כולם לא מקרי שעת הגזירה, אבל לחילוק התה"ד שפיר י"ל כנ"ל.

⁵ כדאיתא בגמרא (מגילה ט"ז). על הפסוק (אסתר ז' ה', ומובא ברש"י שם) ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה, ויאמר ויאמר למה לי, א"ר אבהו בתחילה עיי' מתורגמן, כיון דאמרה לי מדבית שאול קאתינא מיד ויאמר לאסתר המלכה, עכ"ל.

⁶ מבואר בדבריו דגם בעת משכבו לא היה מדבר עמה. אבל בבן יהוידע (מגילה שם) כתב: פירוש כאשר היה מדבר עמה לפני בני אדם - יהיה מי שיהיה - ידבר ע"י תורגמן, אבל בינו לבינה ידבר עמה, דקשה לומר דעל משכבו יהיה כאילם לא יפתח פיו.

להגיד שהיא ישראלית מזרע שאול המלך, וכיון שהיתה בת מלכים ידבר עמה ושוב אינה יכולה להכניס שידה - שאין לה רשות לשנות הקול, ומוכרחת להיות היא עצמה עמו כדי לדבר לו. ולכן אמרה 'ובכן אבא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי' - ותהיה אסורה למרדכי, עכ"ד הרב זרע ברך ז"ל.⁷ (והביאו החיד"א נמי במדבר קדמות מערכת א' אות נ', נחל קדומים ס"פ וילך, דברים אחדים דרוש ח' לשבת זכור, רוח חיים דרוש י' לשבת זכור, כסא דוד דרוש כ"א).

*

בטעמא דקרא (אסתר ב' י"ט) הקשה דלפי דברי הזוה"ק ששלחה שידה במקומה - למה אמרה אסתר 'וכאשר אבדתי אבדתי' - כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך' (כדדרשו במגילה ט"ו), עיי"ש מה שתירץ.⁸

והנה לפי מה שנתבאר בדברי החיד"א מיושב היטב, דאחר שתגלה לאחשורוש עמה ומולדתה וידע שהיא בת מלכים הרי ידבר עמה, ושוב לא תוכל להכניס שידה במקומה.⁹

---

⁷ והוסיף בזה החיד"א שם: ואפשר שזהו שאמר 'אין אסתר מגדת וכו' כאשר ציוה עליה מרדכי' והטעם הוא 'ואת מאמר מרדכי אסתר עושה' - שציוה לה להפריד הרע ובו יטפל אחשורוש, וכך היתה עושה אסתר. כאשר היתה באמנה אתו - שעם מרדכי היתה אסתר ממש, אבל עם אחשורוש היה צד הרע. ובזה לא קשה קושיית התוס' (מגילה י"ג: ד"ה וטובלת) דצריך הבחנה, דהא אחשורוש לא נטפל כי אם בצד הרע לבד. ולזה אין אסתר מגדת כדי שלא ידבר עמה, עכ"ד. [בעין אליהו (מגילה שם) כתב נמי לתרץ קושיית התוס' - דלא היה שם הבחנה - עפ"ד הזוה"ק דהכניסה שידה במקומה. וכן תי' בעל הבני יששכר בספרו ריח דודאים מגילה שם, (והו"ד בספר מנחם משיב נפש שם). וראה להלן בהערה דהמגיד מקו' ניץ העמים כן בכוונת תי' התוס' ששימשה במוך].

⁸ הבן איש חי כתב ליישב קושיא זו בכמה אנפין, ראה בן יהוידע מגילה ט"ו. ד"ה כך אובד ממך, בניהו מגילה י"ג. ד"ה למדנו שבחו, בן איש חיל דרוש א' לשבת זכור ד"ה ואנא עבדא. והגה"ק רבי צדוק הכהן זצ"ל כתב ברסיסי לילה (אות נ"ב ד"ה וגם ענין): ובאמת פשטיה דגמרא עד עכשיו באונס משמע דפלגא אההוא דרעיא מהימנא וכו'.

⁹ הנה התוס' בכמה מקומות (יומא פ"ב: כתובות ג': סנהדרין ע"ד:) הביאו ראיה מהא ד'כשם שאבדתי מבית אבא כך אובד ממך' - שהאשה נאסרת על בעלה גם ע"י ביאת נכרי. ובשו"ת אור המאיר (להגר"מ שפירא מלובלין זצ"ל, סי' ל"ח אות ב') כתב להעיר בזה מדברי הזוה"ק הנ"ל שנכנסה שידה לאחשורוש במקום אסתר, דלפי' מעולם לא נבעלה אסתר לאחשורוש, ועל כרחך לא דרשו הא דאבדתי ממך, וא"כ ממילא אין ראיה לדין זה דנאסרה בביאת נכרי, עכ"ד. אכן לפי מה שנתבאר כאן נמצא דגם לדעת הזוה"ק אתי שפיר הדרשה ד'כך אובד ממך', דאחר שידע שהיא בת מלכים ידבר עמה ולא תוכל עוד לשלוח שידה. (ובקונטרס אחרון שבסוף שו"ת אור המאיר שם הובא משו"ת פורת יוסף שעמד בזה).

מן הראוי להציג כאן דברים נפלאים שכתב בענין זה המגיד הק' מקו' ניץ זצ"ל בעבודת ישראל (סו"ד לפרשת זכור ופורים): אבל זה אמת ברור שח"ו לא נגע אחשורוש בגוף אסתר הטהור, כי השביעה שידה במקומה כדאיתא בזוה"ק ומקובלים. ובזה מתורץ קושיית ר"ת שהקשה מדמקשה בגמרא (סנהדרין ע"ד:) והא אסתר פרהסיא הוה - ולא מקשה והא אסתר גילוי עריות הוה - ש"מ דבעילת עכו"ם אינה אוסרת, ע"י בריש מסכת כתובות (ג': תוס' ד"ה ולדרוש). אבל אפשר ליישב דלחכי לא מקשה והא גילוי עריות הוה, דאיתא בזוה"ק שלא שימשה כלל רק השביעה שידה במקומה. אבל פריך שפיר והא אסתר פרהסיא הוה, דלמראה עיני הבריות - שלא ידעו מזה ההשבעה - איכא איסורא והיה לה למסור נפש, אבל י"ל דבעילת עכו"ם באמת אוסרת. ומשני קרקע עולם היא - ואפילו חילול השם ליכא כדאיתא בתוס' שם. (ויצוין שהאבני נזר יו"ד סי' קכ"ט אות ג' כתב נמי לתרץ כן. וכ"כ בשפת אמת לרבי ישמעאל הכהן דרוש י' לפר' חיי שרה, ובערך ש"י סנהדרין שם. וראה עד"ז בכתנות אור לבעל הפנים מאירות, על מגילת אסתר ד"ה ונראה לי לומר, ותירץ בזה נמי קושיית התוס' ביומא פ"ב: ד"ה מה למה לא גירשה מרדכי). וי"ל גם כן בתוספות שהקשו (מגילה י"ג: ד"ה וטובלת) על הא דאמרין בגמרא מלמד שהיתה טובלת מחיקו של אחשורוש ויושבת בחיקו של מרדכי, דהלא צריך הבחנה אפילו אלמנה וגרושה. והתוס' תירצו 'דהיתה משמשת במוך'. ואפשר דגם התוס' הסכימו כדעת המקובלים דהיתה משבעת לשידה במקומה, רק דשם הקליפה הוא 'מוך'. ומרמז התוספות בלשונם

[בכתנות אור לבעל הפנים מאירות (בחידושים על אסתר, ד"ה וזה אפשר רמז) כתב לבאר הכתוב 'ואת מאמר מרדכי אסתר עושה' - דמרדכי מסר בפי אסתר שמות הקדושים אשר בכל עת וזמן שתיקרא למלך תפעל ע"י קבלה מעשית להינתן שידה במקומה, ע"ש כל דבריו.

ונראה דעל פי דברי החיד"א הנ"ל יומתק מאוד, דכתוב זה - 'ואת מאמר מרדכי אסתר עושה' - הוא המשך הפסוק 'אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה', וי"ל דזהו גופא שבא הכתוב להורות דמהאי טעמא הוא שאין אסתר מגדת - כדי שתוכל לתת שידה בזרוע אחשוורוש על ידי 'מאמר מרדכי' שהיתה עושה, דהיינו שמות הקדושים שמסר לה¹⁰].

ביאור כ

כל זמן שלא ידע מולדתה לא בא עליה

יתכן לומר בזה על פי דברים מחודשים שכתב בעל הנתיות בפירושו מגילת סתרים (ב' י"ז): מחמת שלא ידע משפחתה והיה ירא שמא היא מבז משפחות, והיה ירא שמא תתעבר ויהיה זרעו וזרע זרעו מבז משפחות, לזה לא היה רוצה לבוא עליה, עכ"ל. וכתב עוד (שם י"ט): ובהקבץ בתולות שנית, לפי מה שכתבתי לעיל נראה דהתקבצות הבתולות שנית הוא מטעם הנ"ל - מחמת שלא ידע מולדתה לא היה רוצה לבוא עליה כי היה ירא שלא תתעבר ואולי היא מבז משפחות ויהיו בניו בני בז משפחות וכו', ולכך קיבץ בתולות שניות למשכב דודים לנשים ופילגשים. וזה כוונת הכתוב, אף שקיבצו בתולות שניות למשכב דודים ולא רצה

בכוונה כנ"ל, עכ"ד העבודת ישראל. וראה מש"כ על דבריו בשו"ת שם משמעון (להגר"ש פאללאק זצ"ל, אהע"ז סי' י"ז).

אמנם בספר אמונת חכמים (משנת ת"צ, להג"ר אביעד שר שלום באזילה, פרק כ"ג) כתב: ושאלתי את פי מהרמ"ז (רבי משה זכות) אם כן איך למדו מזה כמה דינים בגמרא. והשיב שכיון שהכתוב בפשטו מעיד שאסתר שכבה עם אחשוורוש, אילו היתה חייבת למסור נפשה - ותהרג ואל תעבור - לא היה הכתוב כותב דבר שמן פשטו יעלה לנו שמותר לעשות דבר שהוא כנגד התורה, אם כן כל מה שעולה מזה כפי הפשט הוא אמת. ועוד אני הצעיר אומר שלא היתה יודעת אסתר שהקב"ה יעשה לה נס, ואילו היתה חייבת למסור נפשה היתה מוסרת ותהרג, עכ"ל.

¹⁰ בענין מופלא זה, יצויין עוד מש"כ המפרשים לבאר דברי הגמרא (מגילה י"ג). וישנה ואת נערוהיה וגו' - שהאכילה קדלי דחזירי. דרש"י כתב שם 'ומתוך אונסה לא נעשה', ואילו התוס' כתבו: וח"ו היא לא היתה אוכלת. וכתב בבן יהוידע שם שלפ"ד הזה"ק דאסתר הכניסה שידה במקומה, י"ל שאף את בשר החזיר אכלה השידה ולא אסתר בעצמה. וכבר איתא כן ביערות דבש (ח"ב דרוש י"ג), ובמדרש תלפיות (בענף אחשוורוש ובענף יחוד). ובעל הנתיות במגילת סתרים (ב' ט') פירש כן כוונת התוס' הנ"ל שכתבו דהיא לא היתה אוכלת. (וזה אתי שפיר עם דברי המגיד מקו"ניץ הנ"ל בהערה הקודמת שביאר ג"כ כוונת התוס' בענין הבחנה עפ"ד הזה"ק). ועי"ע בבן יהוידע שם (וכ"ה במדרש תלפיות הנ"ל, ובכסא דוד דרוש כ"א) שביארו בזה נמי דברי הגמרא (שם) ביקש לטעום טעם בתולה טעם בעולה טעם, כי השד דרכו להשתנות. עוד כתב בבן יהוידע - על דברי הגמרא שם שאחשוורוש לא היה משמש מטתו ביום - דהיה זה מן השמים כדי שלא יבחין ששידה היתה עמו, (וכ"כ בעיני שמואל נדה ט"ז:). ועד"ז כתב ביערות דבש (ח"ב דרוש י"ג), וכתב עוד: וזה ענין מ"ש חז"ל (מגילה י"ג): שהיתה יושבת בחיקו של אחשוורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי, ודחקו רש"י ותוספות מה טיבה של טבילה זו. אבל כבר הזהיר הזהר לבדוק באשתו קודם הזיווג אולי שדית היא, וא"כ ביותר יש לחוש בזה ששדית כדמות אסתר נכנסה לאחשוורוש, אולי אף כזה יקרה למרדכי, ולכך טבלה דמבואר בגמרא דסנהדרין (ס"ז:). בכל כישוף ואחיות עינים דשדים אין להם תקומה במים עי"ש, ולכך כשטובלת נתברר שהיא אסתר האמיתית. (ועי"ע עיני שמואל מגילה ט"ו. מה שפירש בד"ז 'דעבר ערקומא דמיא').

אותה למשכב מלך וכו', ומכל מקום לא גילתה, כי אדרבה היה נחשב בעינה לנס גדול אשר אינו נוהג מה מנהג אישות, עכ"ל¹¹.

והנה לפי דבריו י"ל שפיר דמהאי טעמא גופא הוא שלא גילתה עמה ומולדתה, כדי שעל ידי כך לא יבוא עליה וממילא תינצל מאיסור.

*

אלא שעיקר דבריו הם דלא כמפורש בדברי חז"ל בכמה מקומות: במגילה (י"ג.) דרשו עה"פ (ב' י"ז) ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים וגו' - 'ביקש לטעום טעם בתולה טעם, טעם בעולה טעם'. עוד דרשו (שם ע"ב) על הפסוק (ב' כ') כאשר היתה באמנה אתו - 'שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת, ויושבת בחיקו של מרדכי', (ועיי"ש רש"י ד"ה וטובלת ובתוס' שם). ועוד אמרו (שם) דבגתן ותרש אמרו 'מיום שבאת זו לא ראינו שינה בעינינו', ופירש"י: מתוך שהיתה חביבה עליו היה מרבה בתשמיש וצמא לשתות. ושם (ט"ו.) אמרו 'שבכל יום ויום עד עכשיו באונס, ועכשיו ברצון'. (אבל מסנהדרין ע"ד: 'והא אסתר פרהסיא הואי' אינו מוכח מידי, די"ל שקושיית הגמרא היא על הזמן שכבר ידע עמה ומולדתה).

ובאמת שבמגילת סתרים כתב: ואפילו אם נאמר כאותו דעה האמור בש"ס שבא עליה וכו', עיי"ש. הרי שכבר עמד בזה שבגמרא מבואר שלא כדבריו, אלא דנראה שנקט דיש מחלוקת בדבר. וצ"ע דמפשטות כל המאמרים הנ"ל עולה דבא עליה, והיכן מצינו דעה אחרת בזה¹².

ביאור כא

שלא יגזור להביאה לפניו להראות העמים והשרים את יופיה

בספר בנין אריאל (להג"ר שאול מאמסטרדם זצ"ל, בית מועד) כתב ע"פ מה דאיתא במגילה (י"ב:) דבסעודתו של אותו רשע הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות, אמר להם אחשורוש כלי שאני משתמש בו אינו לא מדיי ולא פרסי אלא כשדי, רצונכם לראותה, אמרו לו אין ובלבד שתהא ערומה. ועוד איתא (שם ז'). ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה - מלמד שכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו. ואם כן י"ל דלהכי ציוה מרדכי על אסתר שלא תגיד את עמה ואת מולדתה, פן יגזור אחשורוש גם על אסתר במשתה היין לבוא בכתר מלכות - כמו שעשה לושתי - כדי להראות שאין כדוגמתה בכל האומות. אבל כיון שלכל אחד נדמתה לו כאומתו (וכדכתב רש"י במגילה שם ד"ה נדמתה לו כאומתו: והיו אומרים בפיהם זו משלנו היא), א"כ לא יועיל אחשורוש כלום בהראותה לעיני העמים לומר שאין כדוגמתה בכל האומות, כי כל אחד יאמר שזו משלנו היא ויתלה אותה באומתו. אבל אם אסתר היתה מגדת את עמה שוב לא היו יכולים לומר כולם זו משלנו היא, והיה מקום לחשוש פן ייטב שוב לבו ביין ויגזור גם על אסתר לבוא רק בכתר מלכות כדי להוכיח שהעבריות נאות מכולן.

¹¹ בגמרא (מגילה ט"ז.) מבואר דלפני שגילתה אסתר מולדתה לא דיבר איתה אחשורוש, רק ע"י מתורגמן. ובבן יהוידע שם עמד בזה דקשה לומר שעל משכבו יהיה כאילם לא יפתח פיו, (הובאו דבריו לעיל בהערה). ולפי דברי המגילת סתרים לא קשה מידי, שהרי כל זמן שלא ידע מולדתה כלל לא בא עליה.

¹² ואולי יתכן לומר בדוחק (ע"פ מה שנתבאר בהערה הקודמת) דמאמר הגמרא שלא דיבר עמה רק ע"י מתורגמן - הוא מקור לשיטה זו שלא בא עליה קודם שידע מולדתה.

על דרך זה כתב נמי בעל השבות יעקב בספרו עיון יעקב על אגדות הש"ס (מגילה י"ג. ד"ה מלמד), דנס זה שכל אחד נדמתה לו כאומתו - נעשה כדי שלא יארע לה כמו לושתי שתבעה לבוא ערומה, ומטעם זה ציוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה¹³.

ביאור כב

שגם היא תהיה בכלל הגזירה שיגזרו על ישראל

האלשיך כתב בפירושו משאת משה (ב' י"א): ומה שציוה עליה מרדכי אשר לא תגיד את עמה וכו', אחשבה כי הלא לא יבצר ממנו מזימה תת אל לבו לאמר מה זאת עשה אלקים שני הפכים באשה אחת, כי נתנה עליון תצלח למלוכה גדולה עד מאד, ולעומת זה השפל השפילה, שאת ערל תשכב. גם מרדכי ידע את כל אשר נעשה, כי היו ישראל באוכלי שולחן המלך ולחמו לחם רשע שתו יין נסיכם, כי על כן היה צועק מר על היהודים אשר בשושן לבלתי בא אל שלחן המלך כי מרה תהיה באחרונה. ועל כן בהילקח אסתר אל בית המלך אין ספק נתן אל לבו לאמר, אין זה כי אם גזרה עומדת חלילה על שונאי ישראל, ומה יצא לעת כזאת תגיע אסתר למלכות למען תוכל לרפא להם וכו'¹⁴.

ובגלל הדבר הזה ציוה עליה אשר לא תגיד את עמה ישראל ואת מולדתה - הוא שבט בנימין. כי אמר בלבו אם איזו גזרה תהיה על שונאי ישראל, טוב הוא בל ידעו כי יהודית ומבנימין היא, פן בעת הגזרה יוציאוה מן הכלל ואת מולדתה, באופן לא תהיה לה פתחון פה לומר למלך יושיע לה ואת עמה כי אינו כבוד המלך. אבל ע"י שלא תגיד ינצלו כל ישראל אגבה כאשר היה, כי אמרה 'כי נמכרנו אני ועמי', כי על כן חרד לבו ויתר ממקומו באומרו מי הוא זה אשר מלאו לבו לעשות כן. אך אם היתה מגדת עמה ומולדתה היו שוללים אותה מרשת זו טמנו לישראל, ולא יהיה לה פתחון פה להשיב מחשבת עושי הרעה, כי יאמר לה המלך רב לך כי אינך בכלל אסירי המלך, ולא תהיה פליטה ח"ו¹⁵, עכ"ד.

מבואר בדבריו שמרדכי הבין שלקחתה לבית המלך נועדה להציל את ישראל מגזירה שעתידה לבוא, אלא שאם היו יודעים מוצאה לא היה עולה בידה להצילם, כי מראש היו

---

¹³ וכ"כ בספר לקוטי רצב"א (ווארשא שנת תרכ"ז) בשם הג"ר משה קידאן זצ"ל מכת"ק על מגילת אסתר, ושוב נדפסו חידושי על המגילה בספר אמרי משה (ווארשא תרמ"ט). ועיי' שביאר עפ"י הטעם שבפסוק י' הקדים עמה למולדתה, ובפסוק כ' הקדים מולדתה לעמה.

¹⁴ וז"ל בהמשך דבריו: גם ראה כי לא על חנם נלקחה משבט בנימין מזרע שאול, כמו שאמרו ז"ל בגמרא (מגילה י"ג): כי בזכות צניעות שאול שאת דבר המלוכה לא הגיד זכה לצאת ממנו אסתר שלא הגידה את עמה וכו'. על כן לא יבצר ממנו לחשוב מחשבות, אולי בהצטער על עון בית אביה שגרם ביאת המן לעולם על אשר השאיר את אגג לילה אחת וכו' אמר בלבו או תסתכן ותמות בעת צרה לכפר בעד אביה, או על ידה תהיה גאולת ישראל ותתקן קלקלת בית אביה. ועל כן בכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר, לראות אם היה מתחיל להעשות דבר שתסתכן בו, וזהו 'את שלום אסתר'. או אם הוא למען תציל את ישראל היה הולך לדעת 'מה יעשה בה', כלומר מה הוא הדבר והנס שיעשה לישראל בה, אם היה מתרגש דבר תצטרך להציל את ישראל.

¹⁵ והוסיף לבאר בזה סדר המקראות: וזה מאמר הכתובים לא הגידה אסתר את עמה וכו' כי מרדכי ציוה וכו'. והטעם הוא כי הלא בכל יום ויום מרדכי מתהלך וכו', כי היו עיניו פקוחות לדעת את שלום אסתר אם מתרגש דבר שתסתכן על אשמת בית אביה, או לראות מה הוא אשר יעשה בה לישראל כי לא על חנם היה ענינה. ועל כן לא רצה שתגיד למען תוכל לרפא להם, ולא יהיה הדלת נעול לפניו אם תודיע עמה ומולדתה, כי יוציאוה מן הכלל ואת מולדתה, לסתום פיה מלהליץ בעדם, עכ"ל.

מוציאים אותה ואת שבטה מכלל הגזירה ושוב לא היה לה פתחון פה לומר 'כי נמכרנו אני ועמי'¹⁶.

ביאור כג

כדי שתבוא עליהם גזירת המן וע"י תשובתם יזכו לגאולה

כתב הג"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל ביערות דבש (ח"א דרוש י"ז): אבל עיקר הטעם שציוה עליה מרדכי אשר לא תגיד הוא - כי ראה מרדכי כי מידת הדין מתוחה בעוונות הרבים על ישראל, אם מפני שהשתחוּו לצלם ואם מפני שאכלו מסעודות של אחשורוש, ואין להם תקנה להכניע קושי עורפם אלא בגזירת מלכם, כמ"ש (מגילה י"ד). גדולה הסרת טבעת מכל נביאים. והוא ידע מה שיהיה בגזירת המן כדכתיב (ד' א') ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, ואמרו - מלאך אמר לו¹⁷, וא"כ מסתמא הגיד לו הכל כמו שנאמר 'את כל אשר נעשה', וידע והבין כי זהו יהיה לישראל לתרופה לעולם, ובזו הגזירה יעוררו לבבם לתשובה וישבו ורפא להם, וזו תכלית תועלתם. ובאמת ע"י תשובה לא זו שכפו להמן, אף גם לא האריך זמן איזה שנים וישבו לארצם, פקד ה' עמו להושיבם לירושלים כנודע. וחשב מרדכי, אולי תגיד אסתר לאחשורוש היותה ישראלית, לא יעלה בלב המן להסית למלך עשות כליון באומת אהובתו שגלתו, וגם המלך לא ישנא אותם, ואם כן איפוא במה יכופר עון בית יעקב אשר חקוק בעט ברזל וצפורן שמיר. ולכך צוה אשר לא תגיד ותגולגל גזירת המן, וישבו ישראל בתשובה שלימה, עכ"ל.

וכן כתב עוד (בח"ב דרוש ח'): ולכך צוה מרדכי לאסתר מבלי להגיד מולדתה, כי ידע מרדכי כי אי אפשר לישראל להשיג שיבנה בית שני אם לא בעמידת המן וכיוצא בו להצר לישראל, ואם ידע המלך מולדת אסתר מישראל קשה לעמוד עליהם צורר, ולכך צוה מבלי להגיד, עכ"ל.

ועד"ז כתב (ח"ב דרוש י"ג): והנה זה טעם ג"כ שלא גילתה בצווי מרדכי עמה, כי מרדכי ידע בעוונות הרבים כי נגזרה עליה, רק התנחם כי טובה הסרת טבעת ועל ידי כך יחזרו בתשובה, רק תשובה לזה צורכת זמן, ולא יכופר העון ביום יומיים, רק יבכו ירחים לה'. והנה המן לא מיהר ונתן זמן י"א חדשים, ולכך היה סיפוק לחזור בתשובה. ואילו ידע המן עם אסתר, היה מפחד - אולי באהבתה וברוב לקחה תטה לב מלך לטובה - וימהר בהדת בהגבלת זמן קצר, ולא יהיה סיפוק לתשובה כלל. ולכך צוה מרדכי מבלי להגיד, ועל ידי כך נעשתה רווחה לישראל, עכ"ל¹⁸.

¹⁶ בכתם אופיר להרה"ק מקומרנא זצ"ל (עה"פ לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה) כתב עד"ז באופן אחר: בחכמה גדולה נעשה זאת וברוח הקודש, כי אם היה אחשורוש מסכים על ההריגה אחר שהיה יודע שאסתר מזרע שאול המלך - לא היתה תקומה לישראל, כי שוב לא היה חוזר בו בהיותו שונא ישראל מאוד. אבל עכשיו שלא ידע עמה - ישראל, ומולדתה - מזרע שאול המלך, והוא היה משתוקק לדעת, וברגע שנתוודע לו חשיבותה של אסתר שהיא מזרע ישראל ומזרע מלוכה, לא היה ביכולתו להעזיז פניו להרוג עמה ומולדתה.

¹⁷ וכ"כ עוד ביערות דבש (ח"ב דרוש ט'): כי מרדכי ידע את כל אשר נעשה ברוח הקדש ומלאך, ולכך אמרו שהניח לאסתר להלקח לבית אחשורוש כדי שעל ידה תבוטל הגזירה. (ראה לעיל ביאור ה' בדברי האבן עזרא 'כי בדרך נבואה או בחלום ידע שתבוא תשועה על ידה לישראל').

¹⁸ יש לצרף לכך דברי הגר"א בביאורו על הפסוק (ח' ט') ויקראו סופרי המלך בעת ההיא בחדש השלישי הוא חדש סיון בשלושה ועשרים בו ויכתב ככל אשר צוה מרדכי אל היהודים ואל האחשדרפנים וגו': לכך המתינו וכו' כדי שיחזרו בתשובה אותן שבעים יום כנגד השבעים שנה שהיו בגלות יום לשנה, עכ"ל. הרי שמרדכי המתין למעלה מחודשיים עד שבישר ליהודים על ביטול הגזירה - כי היה צורך שישלימו תשובתם במשך שבעים יום.

יתכן לומר עוד על דרך זה, שמרדכי עשה כן כדי שיזכו לקבלת התורה מאהבה. ועל דרך מה שידוע (ראה ספר נר ישראל ח"א בחידושים על נ"ך, ובליקוטי הרי"ם הפטרת שבת זכור) שאמר הרה"ק מרוזין זצ"ל להרה"ק החידושי הרי"ם זצ"ל, דלכאורה קשה מאוד להבין איך אמר שאול (שמואל א' ט"ו י"ג) הקימותי את דבר ה', והלא הכתוב מעיד על שאול שהיה בלא חטא (עי' יומא כ"ב:), ואיך יאמר פה קדוש שקר כזה שקיים דבר ה' בעוד שאגג הרשע עומד אצלו. אלא שכך היתה כוונתו, שעל ידי זה שלא הרג לאגג יצא ממנו המן, כמו שאמרו חז"ל (מגילה י"ג). אלמלי קטליה שאול לאגג לא היה נולד המן, ועל ידי המן נגרם לבסוף שבני ישראל יקבלו עליהם את התורה מאהבה, כדאיתא בשבת (פ"ח.) הדור קבלוה בימי אחשורוש שנאמר (אסתר ט' כ"ז) קיימו וקבלו היהודים - **קיימו** מה שקבלו כבר. וזה שאמר שאול - **הקימותי** את דבר ה' - היינו שהוא הביא לכך שיקיימו לבסוף את דבר ה' ¹⁹, עכ"ד.

ולפי"ז יש לומר דלכן עשה מרדכי ככה שלא ידעו עמה ומולדתה - כדי שתבוא עליהם גזירת המן, ועי"י זה יזכו לקבל את התורה מאהבה.

[אך יש להעיר על כך, דהנה מובא שם שהחידושי הרי"ם שאל א"כ מדוע נענש שאול על זה שניטלה ממנו המלוכה, והשיב הרה"ק מרוזין דמנהיג ישראל אסור לו להעמיד את ישראל אפילו בספק סכנה, דאף שמעז יצא מתוק, מכל מקום בשעת הגזירה היו ישראל בסכנת השמדה כליון, והיה אסור לו להעמיד את העם מצב כזה ²⁰. ומבואר איפוא שאין זו הדרך הראויה למנהיג ישראל, ומהאי טעמא נענש שאול על כך. ולפי"ז לכאורה לא יתכן לומר כן על מרדכי - שציוה עליה שלא תגלה עמה ומולדתה בשביל שיבואו ישראל לסכנה ועי"י זה יקבלו התורה מאהבה.

אמנם לולי דברי קדשם היה נראה דלא קשה מידי מאי טעמא נענש שאול, דכל שעובר על ציווי ה' - אף שעושה כן עבור מטרה עליונה, מכל מקום 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך - מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קובי"ה לעביד'. ולכן אף שכוונת שאול היתה שע"י זה יקבלו ישראל התורה מאהבה, מכל מקום ראוי הוא לעונש על כך, (כדמצינו גבי חזקיהו המלך שא"ל ישעיהו 'כי מת אתה ולא תחיה', עיין ברכות י"י ²¹).

¹⁹ רמז לדבר אמר בזה הגה"צ רבי משה וולפסון שליט"א (ליקוטי אמנות עתיד פורים עמ' ס"ט): **ויאמר לו שאול ברוך אתה לה' הקימותי את דבר ה'** עולה בגימטריא **את אגרת הפורים הזאת השנית**. עוד אמר עפי"ז (שם עמ' רכ"ה) לבאר מה שנאמר על שמואל (שמואל א' ט"ו י"א) ויזעק אל ה' כל הלילה, שזעקתו אל ה' היתה שאם כן הוא הדבר שיש כאן תכלית גדול במה שנשאר אגג חי, הרי יש להתפלל שיצליח המכוון ויושג התכלית של קיימו וקבלו היהודים. וזה נרמז בכתוב **ויזעק אל ה' כל הלילה** שהוא בגימטריא **קימו וקבלו היהודים**, כי על זה היתה זעקתו אל ה'.

²⁰ הגרצ"י אברמוביץ זצ"ל בספרו טעם הצבי (שמות, הפטרת פרשת זכור) הוסיף לבאר, דזה עצמו הפירוש בתשובת שמואל לשאול שאמר לו 'ומה קול הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שומע' (שמואל א' ט"ו י"ד). דאיתא במדרש אסתר סוף פ"ט שתינוקות ישראל ישבו בתענית בימי גזירת המן וגעו בבכיה עד שעלתה שועתם למרום, ואמר הקב"ה מה קול גדול הזה שאני שומע כגדיים וטלאים, ועמד משה רבינו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע לא גדיים ולא טלאים הם אלא קטני עמך הם וכו'. וזה פירוש 'ומה קול הצאן הזה באזני וגו'', שכלפי שטען שאול שע"י מעשהו הקים את דבר ה', היינו שסוף דבר יתקיים 'קיימו מה שקבלו כבר', על זה השיבו שמואל דעל כל פנים הוא שומע את קול הצאן - היינו הבכיות של תינוקות ישראל שהיו מעותדים להריגה, וזה אין לעשות, וכתשובת הרה"ק מרוזין דלמנהיג ישראל אסור להכניס את כלל ישראל לסכנה. (ויצוין דבסליחות לתענית אסתר נאמר דכשעקו התינוקות בעת גזירת המן שאל השי"ת 'ומה קול הצאן הזה באזני').

²¹ ראה לעיל ביאור א' מה שכתבנו בענין 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך' לגבי מרדכי שציוה עליה אשר לא תגיד.

ומעתה דוקא שאול היה ראוי לעונש על מה שהחיה את אגג אף שהיתה כוונתו בשביל שיקבלו התורה מאהבה - כי עבר בזה על ציווי ה', אבל מרדכי שפיר ציוה על אסתר אשר לא תגיד עמה ומולדתה - בשביל מטרה נשגבה זו - כי לא היה כרוך בזה שום סרך איסור²².

*

יצויין דעיקר הדבר - שאם היתה אסתר מגלה את עמה ומולדתה לא היה מתרחש נס פורים - כבר מבואר בדברי רבותינו בעלי התוס', וז"ל תוספות השלם על מגילת אסתר (ב' י"ט אות א'): וכל זה נכתב לנו למען דעת צדקות ה', שאילו הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה לאחר שנשאת לאחשורוש לא נתקנא המן למרדכי ולא נתן לו אחשורוש רשות לעשות בעם כטוב בעיניו, ואין נס בדבר זה. לפיכך בא ללמד תוקף הנס, שבתחילה נשאת אסתר למלכות קודם שיעלה המן לגדולה, והמלך לא ידע את עמה ואת מולדתה, ובא המן ונתקנא במרדכי וחשב לאבד את כל היהודים, 'ובבואה לפני המלך אמר המלך ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו', עכ"ל²³.

אלא שלא נתבאר בדברי התוס' מה התועלת בדבר, הלא לכאורה היה עדיף שמלכתחילה לא יגזור עליהם המן ולא יצטרכו לנס. ונתבאר בדברינו בשני אופנים: א. דע"י זה יעשו תשובה ויזכו לגאולה ולבנין בית המקדש. ב. כדי שיזכו לקבלת התורה מאהבה.

*

בעיקר מה שנתבאר בדברי היעירות דבש שמרדכי פעל במכוון כדי שתבוא על ישראל גזירה קשה כדי שעל ידה יתעוררו לתשובה, מן הענין להציג כאן דברים נפלאים שכתב בזה הישמח משה (פרשת תרומה, ביאור ה' על המדרש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע וכו'), וזה לשונו:

הבעל הלכות גדולות (בהקדמה) מונה מצות קריאת המגילה בתוך שאר המצות שניתנו למשה מסיני. והנה הרמב"ם בספר המצות (בשורש הראשון) השיג על הבעל הלכות גדולות בזה, דאיך יתכן קריאתה להנתן בסיני הלא כל ענין מעשה אחשורוש והמן לא היה רק אחר החורבן בית ראשון, אשר מזה נמשך קריאת המגילה, ובזמן נתינת התורה במעמד הנבחר עוד לא נעשה ולא נשמע מהנס הלוזה. והנה הרמב"ן ז"ל (בשורש הראשון שם) תירץ דברי הבה"ג, והביא ראיה מהגמרא מגילה (ז'). מה דדרשו על הפסוק (שמות י"ז י"ד) כתוב זאת זכרון בספר, 'כתוב זאת' - מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, 'זכרון' - מה שכתוב בנביאים, 'בספר' - מה שכתוב במגילה, ע"כ. הרי חזינו דקריאת המגילה ניתנה למשה, והרבה עוד להביא ראיות מהירושלמי (מגילה פ"א ה"ה), עיי"ש בספר המצות שלו. ובזה פירש היפה מראה (עיי"ש על הירושלמי מגילה שם) סיפא דקרא 'ושים באזני יהושע', דקשה הלשון 'ושים באזני' דמורה שילחוש לו באזניו דרך סוד נסתר מהמון, והלא כל התורה שבכתב ושבעל פה למד משה עם כל ישראל. אבל הענין הוא, דבאמת דבימי מרדכי ואסתר היו צריכים לתשובה גדולה, וכמאמר רז"ל (מגילה י"ב). מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה, וכאשר באמת עשו כל ישראל שבדור ההוא תשובה שלימה ותיקנו מה שפגמו. והנה אם היה נגלה ונתפרסם מקודם נפילת המן הצר הצורך ותשועתם וכל המעשה מראש ועד סוף - בוודאי

---

²² בהקדמה לפי מגילת סתרים כתב בעל התיבות וז"ל: אם נעלה על לבנו שמחת פורים במה שאז קבלנו התורה ברצון, ובוודאי עלינו בגרם המעלות עין לא ראתה אלקים זולתך - כי בוודאי יותר נתעלתה קבלת התורה ברצון ממה שזכינו לעלות ע"י קבלת התורה באונס, וכשנעלה על לבנו זה על מה יש לקלל המן שהוא היה סיבת הטוב ההוא, כי הלא הסרת טבעת גדולה ממ"ח נביאים, (עיי' מגילה י"ד).

²³ במגילת סתרים מבעל התיבות (ב' י') מבואר נמי שהדבר היה מוכרח שלא ידע שום אדם שמישראל היא, דאם לא כן לא היה המן גוזר גזירה זו. אלא שכתב דמה שציוה עליה מרדכי שלא תגיד היה בדרך 'ניבא ואינו יודע מה ניבא'.

מורא לא היה עולה על ראשם מגזירת המן, וממילא לא היה סיבה המביאם לעשות תשובה. לזה נסתר מהמון מצות קריאת המגילה בשעת מתן תורה, ולא נמסר רק למשה לבדו והוא מסרה ליהושע, וכן כל ראש הדור מסר זה בדרך סוד לראש הדור שלאחריו, עד מרדכי. והיינו כתוב זאת וגו' 'בספר' - מה שכתוב במגילה, ושים באזני יהושע - 'באזני דייקא, והבן, ע"כ²⁴. ובזה פירשתי הפסוק (אסתר ד' א') ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וגו', דהנה מרדכי אשר הוא היה אז ראש הדור, ולו נמסר מהיחידי סגולה שקדמוהו כל הענין - הגזירה וגם ההצלה²⁵, באמת לא פחד ולא היה ירא מגזירת המן, ומה שהרעיש כל כך לא היה רק לנגד ההמון עם כדי שיעשו תשובה בלב שלם, והיינו ויקרע מרדכי וגו' ויצא 'בתוך העיר' ויזעק וגו' דהיינו בפני ההמון, אבל הוא בעצמותו ידע שפיר כ"ל. עכ"ד הישמח משה.

[והנה דברים מופלאים אלו עולים בקנה אחד עם מה שרמז הרוקח (הלכות פורים סי' רל"ה, וכ"ה בפי' הרוקח ס"פ בשלח): מאותה שעה שאמר למשה כתב זאת זכרון עד שנה שנלקחה אסתר למלך אחשוורוש וכו' הם תתקני"ד שנים, בגימטריא 'ושים באזני יהושע כי מחה אמחה' - תתקני"ד, עכ"ל. הרי שנרמז בכתוב זה מפלתו של המן שיתרחש כעבור מספר השנים שכמנין הגימטריא של תיבות אלו. ונפלא להוסיף בזה הרמז שכתב באמרי נועם (להגה"ק מדז'קוב זצ"ל, פורים אות א'): כי אסתר בתפלתה על מפלת המן נקראת 'אילת השחר', כמ"ש (תהלים כ"ב א', וראה רש"י מגילה ד'. ד"ה אקרא) למנצח על אילת השחר, ונרמז זאת בקרא 'ושים באזני יהושע כי מחה אמחה' - עולה 'אילת השחר' [תתקני"ד], לרמז על מפלת המן על ידי אילת השחר, עכ"ל. הרי שנרמז בגימטריא של תיבות אלו הזמן בו תהיה מפלתו של המן, וגם על ידי מי תיעשה²⁶].

---

²⁴ וכן כתב מהר"ח אבועלפאי (עץ החיים ס"פ בשלח ד"ה ושמעתי): איכא למידק למה ציוה לשים באזני יהושע מצוה זו וכו', ושמעתי ממהר"א צמח ע"פ מה שאמרו פ"ק דמגילה 'כתב זאת' - מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, 'זכרון' - בשמואל, 'בספר' - מגילת אסתר. זאת אומרת שתיבת 'בספר' למחיית המן אתא, ועל כן שים באזני יהושע - ולא באזני ישראל, שיסיחו דעתם מהתשובה אם ידעו שעתיד המן לימחות, כמו שאמרו (מגילה ט"ו): מפני מה זימנה אסתר להמן - שלא יאמרו אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים.

וכ"כ מהר"ש אלגאזי (אהבת עולם עמוד עבודה דרוש י"ד ד"ה וזה אחד): אמר הכתוב פרשת בשלח כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע, אמרו ז"ל בילקוט (פרשת בשלח רמז רס"ו) זכר - זה המן (וכן הוא באסתר י" י"ג: את זכר עמלק - זה המן). זה שאמר 'ושים באזני יהושע' פירוש כי ליהושע תגלה הסוד כי עתיד הקב"ה לאבד את המן, אמנם לישראל אם תגלה פירוש מלת 'זכר עמלק' שר"ל המן - אפשר יודיעו הדבר לבניהם ובניהם לבניהם ובבוא צרת המן בזמנה לא יעשו תשובה שיאמרו כבר מובטחים אנו בתורה מחה אמחה את זכר - זה המן, שזהו אחד מהטעמים שאמרו בגמרא שאמרה אסתר שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך ולא יעשו תשובה, עכ"ל. וראה עוד בוצינא דנהורא להרה"ק רבי ברוך ממעזיבזו זצ"ל ס"פ בשלח, ובאמרי פנחס (שער ב' אות ס"ה).

ובספר יריעות שלמה (להג"ר שלמה וואזן זצ"ל, דרוש לפרשת דברים) כתב לפרש עפ"י המסורה (ראה מנות הלוי ונחל אשכול להחיד"א ה' ט'): 'ולא קם' - ב' במסורה, 'ולא קם ולא זע ממנו', 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה': וזהו 'ומרדכי ידע את כל אשר נעשה' והבין הטעם מה שכתוב 'ושים באזני יהושע' שתיבת 'בספר' למחיית המן אתא, ולכן 'ולא קם ולא זע ממנו' כי הרי כבר אדון הנביאים - 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה' - אמר לו ה' ושים באזני יהושע מחיית המן, ולא באזני ישראל שיסיחו דעתם מהתשובה, נמצא דידע מרדכי שרוח והצלה יעמוד ליהודים וכל אותם זעקות וכל אותם ענויים הוא כדי להחריד לבות בני אדם לשוב בתשובה שלימה.

²⁵ אמנם הגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל כתב (רסיסי לילה אות נ"ב): וקיבלתי דהסנהדרין וכל אנשי כנסת הגדולה שבאותו דור ידעו האמת שהוא רק גזירה לפנים ולא עשו חשבון מזה כלל, רק מרדכי דנעלם ממנו ענין זה הוא שזעק והזעיק על הענין, כך שמעתי, עכ"ל.

²⁶ מצאנו בראשונים רמזים נוספים למפלתו של המן בהאי קרא ד'ושים באזני יהושע וגו''. בעל הטורים שם כתב: מחה אמחה בגימטריא 'זה המן'. וכ"כ הרוקח הנ"ל, והוסיף: 'אמחה' בגימטריא נ"ד, כי נ"ד פעמים המן במגילה וכן נ"ד אותיות בבני המן. ובשערי בינה לבעל הרוקח (אסתר ט' י"ט) כתב: אמח"ה נוטריקון

ע"פ הדברים האמורים מיושבת מאליה קושיא גדולה שעמדו עליה קדמונו - 'למה עשה זה מרדכי, היה לו לסלק עצמו מן שער המלך ולא היה לו לסכן עצמו ואת כל ישראל להתגרות ברשעי' (אור חדש למהר"ל ג' ב'), וכבר הקשה כן האבן עזרא (ג' ד'). ובתרגום עה"פ (ד' י') ותצוהו על מרדכי מבואר שאסתר צותה למרדכי שלא יתגרה בהמן. וראה מגילה (י"ב:) שכנסת ישראל טענה כנגד מרדכי על שהתגרה בהמן וגרם להם צער. אלא שמרדכי ידע את כל אשר ייעשה, והוגד לו מראש שע"י גזירת המן עתידים ישראל לעשות תשובה ולתקן חטאיהם, וע"י כך יזכו לנס ולקבלת התורה מאהבה, למחיית עמלק ולבנין בית המקדש. וראה בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רפ"ד) שכבר הלך בדרך זו, וז"ל: שאלת אודיעך דעתי מה ראה מרדכי להכניס עצמו ואת כל ישראל בסכנה עצומה ולמה לא נדחה מפני השעה והלך לו למקום אחר כיון שראה שהשעה עומדת להמן וכו'. א"נ צפה מרדכי ברוח הקדש שעתידין ישראל לעלות לגדולה ע"י המעשה הזה ולא רצה לדחותה, עכ"ל²⁷. והחתם סופר (דרושים ואגדות עמוד רמ"א) כתב: והענין נ"ל כי אי אפשר לבנין בהמ"ק אלא בכריתת זרעו של עמלק תחילה ומשו"ה התגרה מרדכי בהמן כי ידע שהגיע זמן ע' של בבל ועדיין ישנו לזה בעולם. וכתב עוד (בעמוד רנ"א): מרדכי רצה לרמוז לישראל שלא יהיה בלבם טינא מה היה לך להתגרות בהמן, וכבר כתבנו כי עשה זה להצמיח גאולה וכו'²⁸.

ביאור כד

שיתכפר להם חטאם ולא יבוא העונש בידי שמים

קרוב לטעם הנ"ל של היעירות דבש כתב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בספרו טעמא דקרא, דמרדכי ידע שישראל ייענשו על שנהנו מסעודתו של אחשוורוש, ואם אחשוורוש לא ידע עמה ומולדתה יתכן שיגזור עליהם גזירה רעה ועי"ז יחזרו בתשובה, ומאחר שלא ידע מאיזה עם היא תוכל ליכנס ולומר שהיא מאומתם והמלך יבטל הגזירה - כמו שהיה לבסוף. אבל אם ידעו שהיא מישראל לא יגזרו גזירה על ישראל, ויהיה מוכרח העונש לבא עליהם בידי שמים ואז קשה לבטלו.

וכן איתא בילקוט מעם לועז: לפי שנהנו ישראל מסעודתו של אחשוורוש והיו צריכים להתענות ג' ימים ולילות כדי לכפר על עון זה, וזה נקרא תשובת המשקל. ואילו היתה מגלה אסתר עמה לא היו באים לידי תיקון זה, והיו עלולים לבוא לידי סכנה חמורה מזו²⁹.

אסתר מרדכי חרבונה התך, שעל ידי אלו היתה מפלתו של המן. (יתכן להוסיף דנרמז בתיבת 'שים' - ר"ת שאול יואב מרדכי, דהם השלושה שעתידיים למחות את עמלק).

²⁷ אמנם מה שכתב 'ואם תאמר אם כן למה היה מצטער כל כך, אמר שמא גרם החטא', הנה בדברי הישמח משה נתבאר שהכל היה לפנים 'רק לנגד ההמון עם כדי שיעשו תשובה בלב שלם'.

²⁸ ובדרך זה גם לא קשה מדוע הציל מרדכי את אחשוורוש מהריגתו בידי בגתן ותרש (ראה לעיל סוף ביאור א').

²⁹ והוסיף: ומזה ראייה שבשעה שהקב"ה מסתיר פניו הרי זה לטובתם כדי לקרבם לתשובה ויגאלו, עי"ש כל דבריו.

ביאור כה

שלא ידע המן שמרדכי משבט בנימין

עוד כתב ביערות דבש (ח"א דרוש ח'): כי זרעו של עשו אינם נופלים אלא ביד בניה של רחל (ב"ר ע"ג ז', צ"ט ב'), ולכך כשהיתה המלחמה עם בני עשו היתה תמיד המלחמה ע"י זרעה של רחל, ומלחמה עם שאר אומות היא תמיד ע"י יהודה, כי הוא הלוחם ולו ניתן העוז להיות ידו בעורף אויביו. ולכך בא שאול תחילה ואח"כ דוד, כי שאול נלחם בעמלק וכו'. והנה אילו היה המן יודע כי מרדכי ממשפחת בנימין, לא היה מכניס עצמו לתגר הלזה, כי היו לו חכמים יודעים כי לא יקום להלחם עם זרע רחל, רק להיותו חושב כי הוא ממשפחת יהודה ובטוח היה לו כי עשו אינו נופל אלא ביד זרע רחל, לא ירא לנפשו עבורו כלל. וזהו 'איש יהודי' היה בשושן הבירה', הרצון - כי בשושן לא נתפרסמה משפחתו של מרדכי רק למשפחת יהודה ולא למשפחת בנימין וכו'. והנה כבר אמרו כי מרדכי הכניס עצמו בתגר הזה להתגרות בהמן, ולא הלך לו לעיר אחרת חוץ לשושן כדי שיהיה נמלט מעבירה להשתחוות להמן. אמנם מרדכי ידע כי הוא יבער עמלקים ועל ידו תהיה תשועה לישראל להפיל ולהכניע זרע זדים, ולכך המציא עצמו לכך כדי שיקרה נס על ידו. והנה אילו ידע המן שהוא מזרע בנימין היה חושש לנפשו ולא היה מתגרה במרדכי כנ"ל, אמנם חשב כי הוא מזרע יהודה ולכך גירה בו. **וזהו הטעם אשר מרדכי ציוה אל אסתר שלא תגיד עמה ומולדתה**, היינו היותה ממשפחת שאול שהוא ימיני, ובזה היה המן חושב מחשבות ויפול במחשבתו אשר זמם, עכ"ל.

החיד"א בספרו אהבת דוד (דרוש י' לשבת זכור) הקשה על דברי היעירות דבש מהמדרש (אסתר"ר ז' ח'): אמר לון המן אמרון ליה זקנו הלא השתחוה לזקני, הדא הוא דכתיב (בראשית ל"ז) ותגשן השפחות וגו' ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו, היתיב ועדיין לא נולד בנימין, אמרין ליה הה"ד ויגידו להמן, עכ"ל. הרי מבואר שהמן ידע דמרדכי משבט בנימין. וכן מפורש בנוסח השטר שכתב המן שהוא עבד מרדכי (כמובא במנות הלוי ה' י"ג) 'למרדכי בר שמעי דמן שבטא דבנימין'. וכתב שזה 'נעלם מהרב מהר"י ביערות דבש שכתב דהמן סבר שאינו מבניה של רחל וליתא'³⁰.

ביאור כו

שלא יאמרו בני ישראל 'אחות יש לנו בבית המלך'

איתא בספרים דכשראה מרדכי שאסתר נלקחה לבית אחשוורוש הבין ברוח קדשו כי זוהי הכנה לגאולה וישועתם של ישראל (ראה לעיל ביאור ה'), ועל דרך דאיתא במגילה (י"ג:): אין הקב"ה מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחילה. על כן ציוה לאסתר אשר לא תגיד מולדתה ועמה, כי באם היתה מגדת כי יהודית היא - לא יחזרו ישראל בתשובה, כי יאמרו 'אחות יש לנו בבית המלך' ויסמכו על השתדלותה לביטול הגזירה. לא כן עתה שלא גילתה עמה ומולדתה - נפל עליהם פחד הגזירה וחזרו בתשובה בלב שלם בצום ובכי ומספד³¹.

³⁰ ובאהבת דוד דרוש י"ד כתב נמי כן, אך שוב כתב דכן יש להקשות על דברי הגמרא (מגילה ט"ז). 'אמרו ליה אי משאר שבטים קאתי יכלת ליה ואי משבט יהודה ובנימין ואפרים ומנשה לא יכלת ליה', הרי שהיו מסופקים בדבר, וקשה דכבר ידע שהוא מבנימין כמו שאמרו ז"ל במדרש, ומאי מספקא להו. ועיי"ש מה שדחק ליישב. ונראה דלפ"ז יש ליישב שהיערות דבש סבר דמדרשים חלוקים הם, שהרי מהגמרא מוכח דלא כמבואר במדרש, ושפיר י"ל דמרדכי עשה השתדלות שלא ידע המן שמוצאם משבט בנימין.

³¹ ויובן טפי לפי דברי היעירות דבש (שהובאו לעיל ביאור כ"ג): והוא ידע מה שיהיה בגזירת המן כדכתיב (ד' א') ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, ואמרו - מלאך אמר לו, וא"כ מסתמא הגיד לו הכל כמו שנאמר 'את כל אשר נעשה', וידע והבין כי זהו יהיה לישראל לתרופה לעולם ובזו הגזירה יעוררו לבבם לתשובה ושבו ורפא להם, וזו תכלית תועלתם, עכ"ל.

וז"ל מהרא"ל צינץ זצ"ל בספרו מלא העומר (אסתר ח' ב'): ולזה העלים לאסתר שלא תגיד מולדתה, למען לא יבטחו בנדיבים ו'אחות להם בבית המלך' ויעשו תשובה. וכ"כ בספר רוח יעקב (להג"ר יעקב בן שבת זצ"ל, ראש אמיר דרוש י"ד אות ג'), ובבית פינחס (להג"ר פינחס הלוי הורוויץ זצ"ל ראב"ד קאסוב, סוף נדרים)³².

ובמגילת סתרים מבעל התיבות (ב' י') כתב נמי שהדבר היה מוכרח שלא ידעו שהיא מישראל, דאל"כ היו אומרים אחות לנו בבית המלך, (אלא שכתב דמה שצויה עליה מרדכי שלא תגיד היה בדרך 'ניבא ואינו יודע מה ניבא').

וזה על דרך מה שאמרו בגמרא (מגילה ט"ו): מה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו', רבי נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים³³.

---

³² אלא שברוח יעקב כתב שכן אמרו בגמרא, גם בבית פנחס הביא טעם זה בשם חז"ל, ובאמת לא אמרו כן בגמרא אלא בטעם הדבר שזימנה את המן, וכדלהלן.

³³ אלא שמגוף דברי הגמרא הללו דאסתר זימנה את המן כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו וכו' - מוכח שבני ישראל שפיר היו יודעים שאסתר יהודיה, ואילו עיקר ביאור המפרשים המובא כאן הוא שלא גילתה למלך עמה ומולדתה כדי שלא ידעו היהודים שהיא מישראל, וצ"ע.

ואולי יש ליישב הדברים, דהנה במדרש (אסתר"ר ז' ד') מבואר שהמן היה מסופק שמא אסתר יהודית היא, ובפ"י ידי משה לרבי משה אלמושנינו על המגילה (ב' י"ט) כתב: כי זה הספק היה אצל כולם, כי מצד אחד למה שראו שנלקחה מבית מרדכי היהודי היו חושבים דמסתמא היא יהודית וכו'. ולפ"י י"ל דגם ישראל עצמם לא ידעו בבירור אבל היו חושבים שמסתמא היא יהודית, וזהו שאמרו בגמרא דאסתר הזמינה את המן כדי שלא יסמכו על סברתם זו ויאמרו אחות יש לנו בבית המלך. ומעתה הרי זה עולה בקנה אחד עם טעם זה המבואר במפרשים - דמה"ט צויה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה כדי שלא ידעו בבירור שהיא יהודיה ולא יסיחו דעתם מן התשובה והרחמים.

[ויוציין דבמנות הלוי (ב' י"ט) כתב בשם רש"י (ונמצא ברש"י שעל העין יעקב י"ג. ד"ה שדר): וא"ת היאך אתה יכול לומר שלא היה יודע אחשוורוש מאי זו אומה היתה, והלא כמה דלטורין היו בישראל שהיו אומרים שהיא ישראלית. אלא בשביל שהיתה נושאת חן בעיני כל רואיה והיו האומות מתגרות ואומרות זאת ממשפחתי וזאת אומרת כמו כן, לפיכך לא היה לו לעמוד על הבירור, עכ"ל. ותמה המנות הלוי על דבריו, דבוודאי י"ל שלא היו דלטורין בבני ישראל, וכתב: ואני אומר זאת היתה להם, והיא שעמדה להם סיבת ההצלה - זכות שלא נמצא בהם דלטוריא, ומה גם בראותם אסתר שואלת יום כנגד יום יבא המלך והמן כנראה שרוצה להציל עצמה לבד, וכולם שמו יד לפה ולא גלו מסתוריה. וכדברי המנות הלוי איתא כבר בפירוש המגילה המיוחס לרמב"ם (ירושלים תשי"ב, עמ' כ"ח): צא וראה מעלת אותו הדור, שידעו כולם והכירו שאסתר היא בת דוד מרדכי ולא נמצא מי שימסור לאחשוורוש כדי שיקבל ממנו בעד זה כבוד ויקר, ומשום כך היו ראויים להצלה, עכ"ל. הרי דפשיטא להו שבני ישראל ידעו שאסתר יהודיה].

שו"ר בספר אמרי יעקב (להג"ר יעקב חנוך צימרמן זצ"ל, עה"ת והמועדים עמוד שע"ב, אבות פ"ג מ"ב) שכתב לבאר דטעם ציווי מרדכי היה בשביל ישראל שלא יאמרו אחות יש לנו בבית המלך, 'כי באם לא הגידה אסתר את עמה הרי אין לסמוך עליה - כי לעולם לא תעשה כלום עבורם לפי שהיא בושה עם עמה'. ולפי ביאור זה מיושבת הערתנו הנ"ל, דאף שידעו ישראל שאסתר יהודיה (כדמוכח מהגמרא שלכך זימנה את המן), מכל מקום אתי שפיר שהסתירה מהמלך עמה ומולדתה כדי שבינו מזה ישראל שאין לסמוך עליה.

והג"ר אביגדר נבנצאל שליט"א כתב (קובץ המאור תכ"ז עמוד ח'): אמרינן במגילה מה ראתה אסתר שזימנה את המן וכו' כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך. וצ"ע הא אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה, א"כ למה יאמרו כך ישראל. אך אמרינן שלכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו, וא"כ לישראל נדמתה כישראלית, עכ"ל. וע"פ דבריו מיושב נמי טעם זה שפיר, דבאמת ע"י שלא הגידה עמה ומולדתה לא ידעו גם בני ישראל שהיא יהודיה, אלא שנדמתה להם כאומתם כמו שנדמתה לכל אחד ואחד, ולכן הזמינה את המן כדי שבינו מזה שאינה מאומתם.

ביאור כז

שלא ישאו שרי המלוכה נשים יהודיות

כתב בעל הרוקח ז"ל בספר שערי בינה על מגילת אסתר (הו"ד בתוספות השלם על מגילת אסתר ב' י' אות א', ובנחל אשכול להחיד"א): אשר לא תגיד - וחשב מרדכי אם ידע שהיא יהודית, מפני שאוהב אותה - יצוה לשרים לקחת גם הם נשים מישראל. וכן כתב עה"פ אין אסתר מגדת: פן יצוה אחשוורוש לשרים להתחתן בישראל.

ולפי דרכו כתב עוד עה"פ (ח' ט"ז) ליהודים אותה אורה וגו' דלכך כתיב 'וששן' חסר ו': כי הנשים לא היו ששות בלב שלם, כי היו יראים אחרי שאחשוורוש ידע שאסתר יהודית - יצוה לשרים כמו כן לקחת מבנות ישראל להם לנשים, עכ"ל.

ביאור כח

שלא ימנע המן מלומר 'דלא נסבי מינן'

כתב בספר לחמי תודה (להגאון בעל מחנה לוי בנו של ההפלאה זצ"ל, דף מ"ד): אמרתי בזה טעם נכון מה שנאמר במגילת אסתר 'לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד', דלכאורה אינו מובן כוונת מרדכי בזה. אך הענין הוא משום די"ל דעיקר מפלתו של המן שנתמלא עליו המלך חימה וכעס הוא מפני שמסירת המן על היהודים מבואר (מגילה יג): שאמר 'ודתיהם שונות מכל עם - דלא אכלי מינן ולא שתו מינן ולא מנסבא מינן', ואם כן לאחר שגילתה אסתר למלך שהיא מזרע היהודים כמו שאמרה 'כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד' - הרי נודע לו להמלך שאותו המסירה שמסר לפניו על היהודים 'דלא מנסבא מינן' בשקר ענה אותו, שהרי ראה שמרדכי השיאה לו את אסתר שהיא מזרע היהודים. ובפרט שראה לבסוף שנכנסה מעצמה אליו לבא עליה ברצון, כמ"ש חז"ל (ט"ו). על כאשר אבדתי אבדתי - 'מתחילה באונס ועכשיו ברצון'. ובשביל זה נתמלא המלך על המן כעס וחימה.

והנה מרדכי היה גלוי לפניו דבר זה ברוח הקודש שמפלתו של המן יבוא מצד טעם הנ"ל, ולכן ציוה עליה אשר לא תגלה מתחילה את עמה ואת מולדתה, לפי שאם היתה מגלה דבר זה מיד היה מונע המן עצמו מלהזכיר בדבר מסירתו הך מילתא 'דלא נסבי מינן' ולא מנסבי לן'.

ביאור כט

מחמת אזהרתו של יעקב אבינו 'למה תתראו'

איתא בתענית (י'): על הפסוק (בראשית מ"ב א') ויאמר יעקב לבניו למה תתראו: אמר להם יעקב לבניו אל תראו עצמכם כשאתם שבעין לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל, כדי שלא יתקנאו בכם. וכתב הגה"ק רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (קובץ מאמרים, מאמר עקבא דמשיחא אות כ"ט): למה תתראו בפני אחיכם בני עשו ובני ישמעאל - זאת היא אזהרה ברורה לבל ניתן לאומות העולם הזדמנות לראותנו בכל מקום ולדבר בנו בכל עת. במידה שהאומות ימעיטו להגות ולדבר בנו באותה מידה יוטב גורלנו, עכ"ל.

בקונטרס קול דודי דופק (להגרא"ד גולדברג שליט"א, הערה מ"ו) כתב דעל פי זה נראה לומר טעם פשוט לציווי של מרדכי על אסתר שלא תגיד עמה ומולדתה, דקיים בזה אזהרת יעקב

אבינו לבל ניתן לאומות העולם הזדמנות לדבר בנו בכל עת. וקיום אזהרה זו היה חלק מן הישועה³⁴.

[ראוי להביא כאן דבריו הנוקבים של הכלי יקר בענין זה, וז"ל בפרשת דברים (ב' ג'): פנו לכם צפונה, ודרשו בזה (דב"ר א' י"ט) אם הגיע שעתו של עשו הצפינו עצמכם. וענין הצפנה זו נ"ל, שאם ימצא האיש הישראלי בגלות החל הזה איזו הצלחה זעיר שם, אז יטמינו ויצפינו הכל בפני עשו כי אין לך אומה שמתקנאת בישראל כמו עשו, כי לדעתם הכל גזולה בידם מהם מן ברכת יעקב אבינו שלקח ברכותיו של עשו במרמה. וכן יעקב צוה לבניו למה תתראו, פירש רש"י בפני בני ישמעאל ועשו כאילו אתם שבעים, כי שניהם סוברים שיצחק גזל הצלחת ישמעאל, ויעקב גזל הצלחת עשו ע"י השתדלות. על כן ציוה דוקא על עשו פנו לכם צפונה - שלא יתקנא בכם. וזה היפך ממה שישראל עושין בדורות הללו בארצות אויביהם, כי מי שיש לו מנה הוא מראה את עצמו במלבושי כבוד ובתים ספונים וחשובים כאילו היו לו כמה אלפים ומגרים האומות בעצמם ועוברים על מה שנאמר פנו לכם צפונה. ומנהג זה הוא ברבת בני עמנו, והוא המסבב את כל התלאה אשר מצאתנו. והמשכילים יבינו ליקח מוסר, עכ"ל³⁵].

ביאור ל

שלא יגיעו ישראל לגדולה וימנעו מלגיייר גרים

ביערות דבש (ח"א דרוש ח') כתב בזה טעם מחודש: כי לכך גלו ישראל שיתאספו אליהם גרים (פסחים פ"ז:), וכל זמן שאין הגרים מתלקטים אין להם להיות נגאל, ואמרינן (עיין יבמות כ"ד: ובתוס' ד"ה לא) אין מקבלין גרים בימי מרדכי ואסתר, שכל זמן שישראל בגדולתם יש לחוש שהגרים מתגיירים לשם מעלה זמנית ולא לשם שמים. וזה היה מתחבולות המלכים שהגביהו לישראל, כדי שלא יוכלו לקבל גרים ולא יהיו נגאלים. אבל לאחר שחשבו בחשבונם כי כבר עבר זמן וקץ ולא נושעו ישראל, לא השגחו עוד בקבלת גרים והשפילו לישראל והגביהו צוררי ישראל. אמנם מרדכי ידע שעדיין לא הגיע קץ וראוי לקבל גרים, לכך ציוה לאסתר אשר לא תגיד עמה ומולדתה, דאם תגיד יגיעו ישראל לגדולה ע"י אסתר המלכה, כראוי לעם המלכה אשר נפש המלך קשורה בנפשה, ואם כן לא היה אפשר

³⁴ על דרך זה כתב בפ"י דעת מקרא על מגילת אסתר (פ"ב בהערה): שמא חשש מרדכי שאם יתפרסם הדבר שהמלכה היא יהודיה תתעורר על ידי כך שנאה ליהודים בקרב גויי הממלכה, כי יאמרו - היהודים מושלים בנו, וכבר היו מעשים כאלה בהרבה מקומות בגלויות ישראל. (וראה עוד לעיל ביאור ז').

³⁵ וראה מה שכתב בזה בדברי יואל (לסוכות עמ' כ"ו): איתא בב"ר (ע"ח י"ד) כשאמר יעקב יעבר נא אדוני לפני עבדו א"ל ואין אתה מתיירא מדוכסי ומן אפרכי א"ל ואני אתנהלה לאטי וכו' בפנים כרוכות אני מהלך, כמה דתימא (ש"א כ"א י') הנה היא לוטה בשמלה. מבואר מזה דכלל גדול הוא שעד ביאת המשיח צריכין ישראל להיות מכוסים בל יתראו לפני האומות. וכמו שאמר יעקב לבניו למה תתראו, ופירש רש"י ז"ל (והוא בגמרא תענית דף י') למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים. והכלי יקר בפרשת דברים על הכתוב פנו לכם צפונה כתב שם דמשום שעברו על זה האיסור, זה גרם כל הצרות והתלאות לישראל. עכ"פ בזמן הגלות צריכין ישראל להיות בבחינת 'למה תתראו', עכ"ל.

ובדרשות מהר"ץ (מועדים דרוש מ"ד עמ' רס"ח) כתב שזה אחד מן הדברים המקשים ומכבידים ביותר עול הגלויות, 'כי כל עוד נדמה לבני עשו וישמעאל כי עת צרה היא ליעקב אינם מרעים לנו כל כך, אבל כאשר יראו שגם במעמקי הגלות מושפעים בני ישראל בעושר וגדולה - יתקנאו בהם ויוסיפו שנאה על שנאתם'.

וענין זה - ד"למה תתראו' שייך לדורות - כבר מבואר בב"ח (או"ח ריש סי' ק"נ), עייש לענין ההלכה דיש לבנות בית הכנסת בגובהה של עיר. וראה מה שכתב בזה הפלא יועץ בסוף ערך גלות.

לגיייר גרים כי לשם קורבה לאסתר נתכוונו, לכך ציוה לאסתר אשר לא תגיד - כדי שיתגייירו גרים.³⁶

ביאור לא

מרדכי חשב לגנוב את אסתר מבית המלך

דבר פלא כתב בזה רבינו אביגדור כהן צדק (מבעלי התוספות, בפירושו על מגילת אסתר) דלכך היה מרדכי יושב בשער המלך אף שהורד מגדולתו אחר שעלה המן, כי היה מצפה מתי יוכל לגנוב את אסתר להוליכה למלכות אחרת³⁷, כי היתה אשתו, ואחשורוש לא ישים על לבו שהיא יהודיה. אבל אם היתה מגדת עמה ומולדתה אז לא היה תקנה, דאם היה מרדכי גונבה אז היה הורג כל היהודים עד שהיה מחזירה. (והובאו הדברים בתוספות השלם על מגילת אסתר ב' י' אות ד', ושם ב' י"ט אות ז').

וכן איתא בפירושי התורה לרבינו יהודה החסיד (עמ' 133), ובספר גימטריאות לרבינו יהודה החסיד (ח"ב עמ' תקמ"ז³⁸).

ובזה מדויק היטב מה שסמך הכתוב (ב' י"א) 'ובכל יום ויום מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים' לפסוק 'לא הגידה אסתר את עמה'. וכן סמך הכתוב (ב' י"ט) 'ומרדכי יושב בשער המלך' לפסוק 'אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה', דלפ"ד מה שישב בשער המלך היה בשביל למצוא הזדמנות לגנוב את אסתר מבית אחשורוש, ומהאי טעמא נמי הוא שציוה עליה שלא תגיד עמה ומולדתה.

---

³⁶ וכתב עוד: ואחר כך כאשר נתגדל מרדכי ואסתר היה לכאורה רעה לישראל, כי אם כך לא יהיה סיפוק לקבל גרים, אבל מחסד ה' שרבים מתייהדים מעצמם וקיבלו גירות, ואם כן היתה זו סיבה לקירוב הגאולה, כי על ידי כך היו רבים מתייהדים, וא"כ נתוספו גרים רבים ובא זמן גאולה. וזהו עיקר שמחה של פורים, כי התאספו גוים רבים והיתה זו סיבה לקירוב הגאולה ולבנין בית המקדש כי לקטו גרים כראוי, ולכך השמחה בפורים כי על ידם נגאלו ישראל ונבנה הבית, וכל שמחה שאין בה מענין הבית אינה שמחה, כי היא תכלית שמחה שלנו, כדכתיב (תהילים קל"ז ז') אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, עכ"ל.

[והנה מש"כ 'שרבים מתייהדים מעצמם וקיבלו גירות', אף שבעת שישאל בימי טובה וגדולה אין מקבלים גרים, נראה דכוונתו להא דמבואר ברמב"ם (פ"ג מאיסור"ב ה"טו, ובמגיד משנה שם) שגם בימי דוד ושלמה היו הרבה מתגיירים בפני הדיוטות, ובדיעבד נעשו גרים. ועי' תוס' ביבמות (כ"ד: ד"ה לא בימי, ובתוס' הרא"ש שם) דמה שמצינו גבי מרדכי ואסתר 'ורבים מעמי הארץ מתייהדים' - מעצמן נתגייירו, ומכל מקום היו גרים גמורים].

³⁷ העיר ידידי הרה"ג ר"א קוריק שליט"א מהא דמבואר בגמרא (מגילה י"א). דאחשורוש מלך מסוף העולם ועד סופו והוא משלשת המלכים שמלכו בכיפה, וא"כ מהו שאמר דרצה להוליכה למלכות אחרת. ואולי דבריו הם אליבא דשיטת המדרש המובא להלן בהערה דאחשורוש מלך רק על חציו של עולם, עיי"ש. אי נמי יש ליישב דבריו אף לפ"ד הש"ס, דהנה כתב הרש"ש (מגילה ז'). וז"ל: ונ"ל דאף שאחשורוש מלך בכיפה כדלקמן, והם קכ"ז מדינות מהודו ועד כוש, מכל מקום היו חלוקים בממשלתו עליהם, על איזה מהם לא היה רק מלך הכולל ומ"מ היה מלך פרטי וזולתו לכאוי"א ומתנהלים ע"פ דתו, ועל איזה מהם היה הוא גם מלך הפרטי, עכ"ל. ולפ"ז אתי שפיר שמרדכי רצה להוליכה למדינה שהיה בה גם שלטון פרטי.

³⁸ הרב המגיה כתב שם (בהערה 7) שלא מצא לדברי רבינו יהודה החסיד מקבילה ואסמכתא, והנה נמצא כן בדברי רבינו אביגדור כהן צדק.

ביאור לב

אחשורוש איבד קי"ג מדינות בגלל שעיכב בנין ביהמ"ק

כתב בעל השבות יעקב בספרו עיון יעקב (מגילה י"ג. ד"ה אין) על פי דברי האלשיך (בפי משאת משה ריש מגילת אסתר) דמתחילה מלך אחשורוש על ר"מ מדינות, ואח"כ שעיכב בנין בית המקדש - ניטלו הימנו קי"ג מדינות ונשארו לו רק קכ"ז מדינות³⁹. ואיתא במדרש (ב"ר נ"ח ג') מפני מה זכתה אסתר שמלכה על קכ"ז מדינות - תבוא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנים ותמלוך על קכ"ז מדינות. אם כן אילו אמרה אסתר לאחשורוש שהיא יהודית אז היה אחשורוש תולה דמשום הכי איבד קי"ג מדינות - כדי שתמלוך אסתר רק על קכ"ז מדינות כמו שני חיי זקנתה שרה.

ביאור לג

כדי שלא יחשוב אחשורוש שיוכל למשול בישראל בקושי

בספר אור דוד (להג"ר דוד דוב מייזלש זצ"ל אבד"ק נאשעלסק ולאסק) כתב: נראה הטעם דהנה שלמה המלך ע"ה נשא מואבית חתנית וצידינית (ראה מלכים א' י"א א'), וכתבו הטעם כי הבעל מושל בהאשה, ובמה שנשא באומות כפף כל האומות תחתיו להיות מושל עליהם על ידי שנשא מהם, ובזה משל עליהם⁴⁰. אם כן יראה אסתר לנפשה, אם ידע אחשורוש שהיא מישראל - אז ימשול בעם ישראל בקושי, כי יתפאר בלבבו אשר הוא מושל בכח על כל העם, יען אשה מישראל היא אשתו. ולכן כאשר נגזר הריגה ואמרה 'אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי' אז גילתה לו - למען יטעה אחשורוש בלבבו⁴¹ - כי אחרי שיש לו אשה מישראל הם עבדים קנויים לו לאשר מושל באשתו, ולא יהרגם.

³⁹ זה לשון האלשיך שם: נזכיר דברי רבותינו ז"ל בפרקי דרבי אליעזר הלא המה כי מתחילה מלך בכל האפרכיות שהם מאתים וארבעים מדינות, ובבטלו עבודת בית המקדש איבד מאה ושלוש עשרה מדינות, ולא השליטו ה' מאז רק במאה ועשרים ושבע מדינות הנותרות, עכ"ל. והנה מש"כ כן בשם פרקי דרבי אליעזר - לא נמצא שם, רק מבואר (בפרק י"א) שמלכותו היתה בחציו של עולם. (אמנם שם איתא דכל אפרכיות שבעולם הן רל"ב, ומלך אחשורוש בחציו שהן קט"ז מדינות, ובזכות אסתר נתווספו לו י"א ומלך על קכ"ז מדינות). ובמדרש אסתר רבה (א' ה') איתא נמי דאחשורוש שלט בחציו, ועי"ש דאמר לו הקב"ה 'אתה חלקת בנין ביתי חייך שאני חולק מלכותך'. ואולי מזה יש להביא מקור לעיקר דברי האלשיך שמחמת שביטל בנין ביהמ"ק נתקטנה מלכותו ומלך רק על קכ"ז מדינות. שו"ר דבתרגום שני מפורש שבתחילה מלך אחשורוש על כל העולם אלא שנתקצרה מלכותו ולא היה מושל אלא על קכ"ז מדינות, והטעם למנין קכ"ז הוא מפני שעתיד הוא לשאת את אסתר שהיא מבנות בנותיה של שרה שחיתה קכ"ז שנים, עי"ש. [החיד"א בדברים אחדים (דרוש ג' ד"ה וזה כונת) כתב בשם מהרימ"ט דהעולם רנ"ב אפרכיות ואחשורוש לא מלך אלא בקכ"ז, והיו ישראל בספרד ומצרים שלא היו תחת רשותו. ולפי"ז חקר החיד"א דהנך ישראל שלא היו במלכות אחשורוש - שלא חלה עליהם גזרת המן - לכאורה לא יהיו חייבים בפורים, עי"ש מש"כ בזה. אך יצוין דבעל הנהיבות במגילת סתרים (ד"ה הוא אחשורוש) כתב דלא היו מבני ישראל באותן מדינות שנתקטן מלכותו מהם, אלא כל ישראל נשארו תחת ממשלתו. וכ"כ בטעמא דקרא (עה"פ ישנו עם אחד) דבשאר המדינות לא היו יהודים, רק בקכ"ז שבמלכותו].

אלא שכל זה אינו עולה בקנה אחד עם מה שמבואר בגמרא (מגילה י"א). דאחשורוש מלך מסוף העולם ועד סופו, והוא משלשת המלכים שמלכו בכיפה. ומשמע מדברי הגמרא שם שכל העולם היה אז קכ"ז מדינות, וכן כתב הטורי אבן במגילה שם, (ועי"ע רש"י שם ז'). ובביאור הרד"ל על פרקי דרבי אליעזר (פי"א אות נ"ז) כתב נמי: והש"ס במגילה ס"ל שבימי אחשורוש קכ"ז היו כל העולם.

⁴⁰ כן כתב בספר כלי חמדה הקדמון (להגאון מהר"ש לניאדו זצ"ל, על שופטים י"ד ב') בשם המקובלים, עי"ש.

⁴¹ נראה מדבריו דלפי האמת מה שהיתה אשתו מישראל לא היה גורם אמיתי שימשול עליהם, ורק שאחשורוש היה טועה לחשוב כן. ואף שהביא דמהאי טעמא נשא שלמה מבנות אומות העולם - כדי להיות

ביאור לד שלא ישלח המן ידו במרדכי לבדו

בספר לחמי תודה (להגאון בעל מחנה לוי בנו של ההפלאה זצ"ל, דף ק"נ:) כתב בזה דברים מופלאים. דהנה ידוע מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צ"ח). שאין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב, והמן החזיק את כל הדור שאין מקיימין את המצוות, (עיי' מגילה י"ג: אמר ליה ישנו מן המצוות). ומשום כך נמנע מלשלוח יד במרדכי לבדו, דאז ישאר דור שכולו חייב ויבוא עת הגאולה וימחה שמו שהוא מזרע עמלק.

ובזה נכון ליתן טעם מה שציוה מרדכי לאסתר אשר לא תגיד עמה ומולדתה, משום די"ל שנודע לו למרדכי ברוה"ק דבר זה שמתירא המן לשלוח יד במרדכי לבדו פן ישאר דור שכולו חייב, ומאחר שהיתה אסתר מפורסמת בכל העולם לצדקתה, א"כ אם היתה מגדת עמה ומולדתה והיה נודע הדבר שהיא מזרע היהודים, אזי לא היה המן מונע מלקיים מחשבתו הראשונה לשלוח יד במרדכי לבדו, מאחר שזולת מרדכי לא נשאר דור שכולו חייב מצד צדקתה של אסתר.

[ויש להעיר בזה ממה שכתב הרד"ק בישעיה (נ"ט ט"ז): מה שאמרו רז"ל דור שכלו חייב - ר"ל רובו, כי לא היה מעולם בישראל דור שכולו חייב שלא היו בהם אנשים צדיקים וטובים, עכ"ל].

ביאור לה שלא ימצא המן חן בעיני המלך

כתב הפנים מאירות בספרו כתנות אור (נדפס אחרי פרשת כי תשא): טעמא דמילתא למה צוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה, נימא נמי מילתא מסברא דנפשן. ואגב זה יתיישב הכתוב (ב' כ"ב-כ"ג) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ויבקש הדבר וימצא וגו', אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן. ולפי פשוטו אין לו הבנה, למה אחר מעשה זה גידל המלך אחשוורוש את המן ולא מקודם.

ונראה משום דאמרינן (מגילה י"ב:) ממוכן זה המן, והוא נתן עצה להרוג את ושתי וליתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה. ואיתא במדרש (ילקוט רמז תתרנ"א) שהמלך אחר שפג יינו קצף על שנתנו עצה זו להרוג את ושתי. ומרדכי היה ירא שימצא המן חן בעיני המלך ע"י אסתר - שהיתה יותר נאה ונושאת חן בעיני כל רואיה, ויאמר המן שעצתו היתה לכבוד המלך ועלבון המלך תבע. ולכך ציוה שלא תגיד עמה ומולדתה, ויהיה בחשד בעיני המלך שאסתר היא מעמו ומולדתו של המן, ונתן עצה להרוג את ושתי כי בוודאי יקח המלך את אסתר - וימליך אותה תחת ושתי - שהיא היתה יפיפיה ביותר מכל הנשים, (ראה מגילה ט"ו). שאסתר היתה מארבע נשים יפיפיות שהיו בעולם⁴².

מושל עליהם, אולי אין זה אמור אלא באומות העולם ולא בישראל, ועל דרך אומרם (שבת קנ"ו.) אין מזל לישראל.

⁴² ואף למ"ד (י"ג.) אסתר ירקרוקת היתה, כבר כתב בביאור הגר"א עה"פ (ב' ט"ו) ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה: וזה שאמרו בגמרא אסתר ירקרוקת היתה, כי לכאורה הוא תמוה הא כתיב (לעיל פס' ז') והנערה יפת תואר ויפת מראה. אבל לפי מה שכתבתי אתי שפיר שבאמת היתה יפת תואר, אלא מחמת גודל צערה (שנלקחה לבית אחשוורוש) נעשית ירקרוקת, אעפ"כ נתן לה הקב"ה חן לפי שחוט של חסד משוך עליה, עכ"ל.

אבל אחר שאמרה אסתר למלך בשם מרדכי - אז נתברר שבוודאי אסתר אינה מעם המן ומולדתו, דאם כן לא היתה מגדת למלך בשם מרדכי, כי ידע המלך שהמן ומרדכי היו שונאים זה לזה. ולכך סבר המלך שעצתו היתה לכבוד המלך ולא לשום פנים אחרות, ולכך אמר 'אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן' - ולא מקודם לכן.

אחר זה שמעתי בהמבורג שדבר זה אמר גם מחותני הגאון החכם צבי ז"ל ושמחתי שכיוונתי לדעת הגדול. עכ"ד הפנים מאירות. וכ"כ בספר דברי מהרי"א (להג"ר יהודה אסאד זצ"ל, בחידושים על מגילת אסתר).

[אמנם יש להעיר דלפי טעם זה הרי לאחר שאסתר הגידה למלך בשם מרדכי - ונתברר שאינה מעמו של המן - שוב לא היתה סיבה שלא לגלות עמה ומולדתה, ובגמרא (מגילה ט"ז). מבואר דרך כשביקשה אסתר על עמה גילתה לאחשוורוש שהיא מבית שאול, וצ"ב מה צורך היה להסתיר מוצאה במשך כל הזמן הזה⁴³].

ביאור לו מחשש סכנה לדניאל

בספר ימין יוסף (להג"ר יוסף בנימין שמעונוביץ זצ"ל, עמוד ר"מ) כתב: נ"ל טעם למה ציוה מרדכי שלא תגיד את עמה, מפני דאיתא בתרגום שני שהגזירה על ושתי יצאה מדניאל והוא ממוכן, (וכ"ה בפרקי דרבי אליעזר פמ"ט, ועי' תוס' מגילה י"ב: ד"ה ממוכן). ואם כן אילו יוודע שאסתר יהודית היא, יאמרו שמפני זה גזר דניאל להרוג את ושתי - כדי שאסתר אשר היא מעמו תמלוך תחת ושתי, כי היא היתה מפורסמת ליפת תואר, (עיין בתרגום שני, וראה מגילה ט"ו). והנה איתא במדרשים שהתך הוא דניאל רק המן הרגו (עי' תוס' ב"ב ד'. ד"ה שכל). ועל כן באמת כאשר נהרג דניאל - ואז אין כבר חשש סכנה לדניאל - גילתה אסתר את עמה.

אך יש להעיר מדברי הגמרא (ט"ו.): ת"ר ארבע נשים יפיפיות היו בעולם שרה רחב ואביגיל ואסתר, ולמ"ד אסתר ירקרוקת היתה מפיק אסתר ומעייל ושתי. ולפ"ד הגר"א למה ליה לאפוקי אסתר, הא כו"ע מודו שהיתה יפת תואר אלא שנעשתה ירקרוקת מחמת צערה. ואולי צ"ל דארבע אלו היו יפיפיות מתחילתן ועד סוף. וסמך לזה יש להביא מדברי הבן יהודה (מגילה שם) שדקדק למה אמר 'יפיפיות' ולא 'יפות', וכתב: נקיט יפיפיות - יופי כפול - בבחרותם ובזקנותם, שלא הכחישו יופיים מתחילה ועד סוף, עכ"ל. [שו"ר בספר שירת דוד (אסתר ב' ט"ו) שהעיר בזה על דברי הגר"א, והביא ליישב כדכתבנו. והרה"ג ר"ח סורסקי שליט"א תירץ ד"ל שאין כוונת הגמרא לומר דארבע אלו היו ותו לא, אלא שארבע אלו היו ידועות או שנוכרו בתורה, ואסתר נודעה ונזכרה במקרא כאשר נלקחה לבית אחשוורוש, ואז כבר לא היתה יפה למ"ד ירקרוקת היתה].

ובפ"י מגילת סתרים (ב' י"ז) כתב דמה שאמרו אסתר ירקרוקת היתה היינו דאף שהיתה מד' נשים יפיפיות, נעשה לה נס שבעיני המלך היתה ירקרוקת, כדי שלא יהיה לה נשיאות חן אשה למשכב דודים להרבות לה תשמיש של אונס. אלא שמכל מקום נשאה חן של חסד בעיניו, וזהו שאמרו (בגמרא שם) שהיה משוך עליה חוט של חסד. והנה גם לפירושו יש להעיר מדברי הגמרא הנ"ל - מאי טעמא מפיק אסתר. [ואולי י"ל דייפיפיות היו בעולם' פירושו שהיו יפות בעיני כל העולם כולו, וכיון שבעיני היתה ירקרוקת שוב אינה בכלל הנך שהסכימו כולם על יופיין ללא יוצא מן הכלל].

⁴³ ואולי י"ל דטעם זה של הפנים מאירות מבאר רק מדוע לא גילתה 'עמה', ואילו מה שלא גילתה 'מולדתה' - שהיא ממשפחת שאול - הוא מהטעם שכתב רש"י (לעיל ביאור א') שעשתה כן כדי שלא יחזיק בה המלך. ולפ"ז יתכן שבאמת אחר שאמרה למלך בשם מרדכי כבר נתגלה לו שהיא מעם מרדכי, אלא שעדיין לא גילתה משפחתה מהטעם הנ"ל. ורק כשביקשה על עמה - ורצתה שיעשה המלך בקשתה - גילתה לו שהיא מזרע שאול המלך.

ביאור לו

מרדכי ציוה עליה מאז ומעולם שלא תגיד - כדי שלא ידעו שהוא יהודי

בספר דבר ישועה על מגילת אסתר (להג"ר נתנאל חיים פאפע זצ"ל, ב' י') כתב בזה דבר מחודש: נראה לתת טעם אחר לפי הפשט, על פי מה שנדקדק בלשון הכתוב 'כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד', דהיה לו לומר בהיפך - 'ויצו מרדכי לאסתר אשר לא תגיד את עמה ואת מולדתה', וממילא הוי ידעין שעשתה כן. אבל מלשון זה מוכח כי מה שציוה עליה מרדכי לא נתחדש כעת בעת הלקחה אל המלך כי אם מכבר מעת היותם גרים בשושן הבירה, שהיה מרדכי בעצמו מתנכר בפני העמים היושבים בשושן לבל יכירוהו אשר הוא יהודי, ולפיכך ציוה עליה מאז שגם היא לא תגיד את עמה ומולדתה, שהיו השכנים יודעים שהיא מתגדלת בבית מרדכי, ופן יודע על ידי זה את עם מרדכי. וראיה לזה שהרי ראינו שלא ידעו את עמה אף שנלקחה מבית מרדכי. ועוד ראיה שכתוב לקמן (ג' ד') 'כי הגיד להם אשר הוא יהודי', וכן נאמר עוד אצל המן 'כי הגידו לו את עם מרדכי', מוכח שעד הנה לא ידעו כלל מאיזה עם ולשון הוא⁴⁴. ואל תקשה לפי זה מה שאמר אחשוורוש אחר כך (ו' י') 'ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך', משמע שידע המלך שמרדכי יהודי אף בטרם התוודע לו מאסתר, יש לומר שאחר שהוכרח מרדכי להגיד לעבדי המלך אשר הוא יהודי - לבל יצטרך להשתחוות להמן - הוגד גם למלך דבר זה.

על כן נראה הטעם בזה שמרדכי לא רצה להודיע אשר הוא יהודי מחמת שהיו ישראל בעת ההיא במצב השפלות מאד מחמת שהיה אחשוורוש שונא לישראל כידוע. והרי אפילו דניאל שהיה גדול מאוד בימי מלכי כשדים ובימי דריוש, אמרו בגמרא (מגילה ט"ו.) לחד מאן דאמר התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו. ולפיכך ראה מרדכי שאם יפרסם עצמו שהוא יהודי לא תהיה לו תקומה בעיר המלוכה, על כן ראה מרדכי לבלי הגד לשום אדם אשר הוא יהודי. ולפיכך מחמת חכמתו וחריצותו מינהו המלך לראש ולשר שהיה יושב בשער המלך, ולדעת קצת מפרשים גם טרם הלקח אסתר לבית המלך היה יושב בשער המלך, ובוודאי זהו משום שררה והתמנות שהיה לו מהמלך כמו דאמר (דניאל ב' מ"ט) ודניאל בתרע מלכא, ואולי היה יועץ המלך כמו דניאל. ולפי זה יתפרש הכתוב לא הגידה אסתר וגו' כי מרדכי ציוה עליה - מכבר - אשר לא תגיד, ואשמעין הכתוב כי היתה שומרת ציווי אף כשנלקחה מאיתו ולא הפילה מדבריו ארצה, כמו שאמר להלן ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו, וקאי גם על זה הציווי בעצמו שנצטווית עליה מכבר כאשר היתה באמנה אתו. ואף אם נימא שרק אחר כך כאשר לקח את אסתר לאשה הטיב בעבורה למרדכי להיות יושב בשער המלך (ראה בדבריו ב' י"ט), מכל מקום יש לומר שהיה גם מקודם אחד משרי המלך כדאמרין במגילה שהמן נזדבן לו בעד ככר לחם בהיותם במלחמה שהיה שר הצבא למלך. ואם כן יש לומר שזה וזה אמת שמקודם היה שר הצבא ואחר שהומלכה אסתר נשאו המלך להיות יושב בשער המלך שהיא שררה יותר גבוהה, עכ"ד.

עיקר הדבר שמרדכי ציוה עליה מאז ומעולם שלא תגיד עמה ומולדתה - עוד קודם שנלקחה לבית אחשוורוש - כתב נמי הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל (בספרו מאמר אסתר עמוד קע"ח), ודייק כן מלשון הכתובים, אלא שפירש טעם הדבר באופן אחר: נראה דמימות עולם לא היתה מספרת מולדתה ועמה כי מרדכי ציוה עליה תמיד כן שלא תגיד, כי מרדכי צפה ברוח הקודש מתחילה מה שיהיה בסוף, וחשש אם תספר כן לשום אדם - חברך חבא אית ליה, ואף אם לא תגיד אח"כ למלך יודע ע"י אחרים, לכך ציוה עליה שלא תגיד מעולם לשום אדם.

גם מה שנקט ב'דבר ישועה' שלא היו יודעים שמרדכי יהודי, ודייק כן מדכתיב 'כי הגיד להם אשר הוא יהודי', וכן 'כי הגידו לו את עם מרדכי', הנה כן כתב נמי הגר"ש קלוגר (מאמר

⁴⁴ וראה עוד דבריו עה"פ (ג' ד') 'כי הגיד להם אשר הוא יהודי, ודבריו עה"פ (ז' י"ג) אם מזרע היהודים מרדכי וגו'.

אסתר עמוד רי"ד): וכן משמע ממה שנאמר כי הגיד להם אשר הוא יהודי - משמע דעד הנה לא ידעו שהוא יהודי וכו', וראיה כשמצאו כתוב נאמר אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש (וי' ב') לא כתיב 'מרדכי היהודי', משמע דלא הוי ידוע אם הוא יהודי, עכ"ל. וכן כתב בפ"י רבי שמואל די אוזידא (בעל המדרש שמואל, ירושלים תשנ"ג, עמוד קי"ג): ויגידו להמן - כי עד עתה לא היו יודעים במרדכי כי הוא יהודי, שהיו חושבים כי הוא אחד מעבדי המלך מאחד מלשונות הגויים משאר גויי הארץ, אבל עתה שידעו שהוא יהודי שנאוהו⁴⁵.

ביאור לח

שלא יעשה אחשוורוש צדקה עם ישראל

בספר קול יהודא (להג"ר יהודא לייב זצ"ל מ"מ דק"ק הוראדנא, יוזעפאף תקפ"ז) כתב, דהנה אמרו חז"ל (ב"ב ד'). בדניאל שנענש על אשר יעץ לנבוכדנצר על הצדקה, כי על כן ניתן ארכא לרשעו. ולכך מרדכי בראותו כי נלקחה אסתר לבית רשע - חשש פן תוכשר בעיניו ויעשה אחשוורוש חסד וצדקה לעמה על ידה, וינצל הרשע מפח ומוקש אשר יגזר עליו יתברך - כמו לנבוכדנצר, ויקרה מקרה אשר קרה לדניאל, על כן ציוה עליה אשר לא תגיד עמה ומולדתה, עכ"ד.

יש להמתיק הדברים ע"פ מה שכתב ביערות דבש (ח"ב דרוש ט"ו): אבל הענין כי אמר (אסתר ג' י"א) הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך, כך פירושו - הכסף והעם, שבשניהם תעשה כטוב בעיניך, ותכלית הטוב לחלקם לעניים, וכן **אומות העולם יודעים כי מצות צדקה רבה ולמדו מנבוכדנצר מלכא**, וחטאך בצדקה פרוק (דניאל ד' כ"ד), ואמרו חז"ל (ב"ב י'): צדקה תרומם גוי. וזהו שהיה טוב בעיני כל השרים לחלקם לעניים, וכן עשה המן וחשב שזהו יותר מכל קרבנות, דכתיב (משלי כ"א ג') עושה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. ולכך תמה איך מלוא קומצא קרבן ידחה עשרת אלפים ככר כסף לעניים (עי' מגילה ט"ז). - שהוא טוב בעיני ה' מכל הקרבנות⁴⁶.

[וסיים היערות דבש: ומכל מקום גרמה זכות צדקה להמן שלא נכלה זרעו, רק בניו חזרו על פתחים, כי צדקה תציל ממות, ועל ידי כך זכה שיצאו ממנו גרים (גיטין נ"ז:). והנה ראוי

---

⁴⁵ אמנם יש להעיר על כך מדברי הילקוט (אסתר רמז תתרנ"ג): כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשוורוש אתה למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים שהיו מושיבים אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך וכו', אמר לה מכירה את יהודי כשר, אמרה ליה יש כאן אדם כשר וצדיק ושמו מרדכי וכו'. וכן איתא במדרש לקח טוב: אמרה אסתר למה אין אתה נוטל עצה מחכמי ישראל אלא אתה מתייעץ משרי פרס וגרמו לך להרוג את ושת, מיד קיים את מרדכי ועשה לו קתדרא לישב בשער המלך. הרי שידוע היה מכבר שמרדכי יהודי. וכן מוכח מנוסח השטר שכתב המן למרדכי שהוא עבדו (כמובא במנות הלוי ה' י"ג) - 'למרדכי בר שמעי דמן שבטא דבנימין'.

⁴⁶ ועיי' ביערות דבש דמרדכי השיב כי הצדקה מיוחסת לו כי עבד שקנה נכסים וכו', ואם כן הכל שלו. והוסיף לבאר עפ"י מה שנתקנה מצות מתנות לאביונים ביום הפורים, דמאחר שכל ביטחון המן שיצליח היה הואיל שפיזר נתן לאביונים כהנ"ל, לכך בעת הזכרת הנס צריך מתנות לאביונים.

והנה בדברי היערות דבש מיושבת קושיית הקהלות יעקב (קריינא דאגרתא ח"ב סי' רצ"א): גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול וכו' לפיכך הקדים וציוה על שקליהם לביהמ"ק (מגילה י"ג:). ולכאורה תמוה מה שייך להזיק שקלי המן ששוקל לאחשוורוש, ובשלמא אם היה שוקל לדבר מצוה היה בזה מקום, אבל זאת מה בכך, עיי' מה שכתב בזה. ובדברי היערות דבש מיושב היטב. ועיקר הדברים דשקלי המן היו לעניים בשביל שתגן עליהם זכות הצדקה, כן כתב גם בעל השבות יעקב בספרו עיון יעקב (מגילה י"ג: ד"ה לפיכך), הגר"ש קלוגר זצ"ל בספרו קהלת יעקב (דרוש ט"ו לפרשת שקלים, עמוד קי"ב), ובפרי צדיק (פרשת שקלים ט"ו).

היתה הגאולה בימי עזרא להיות גאולה שלימה - להיות ירושלים רבתי עם, אמנם הואיל ולא נכרת זרעו של עמלק לגמרי, לא היה הכסא שלם ולא היתה גאולה שלימה⁴⁷].

ובדרשות חתם סופר (דף קכ"ב:) כתב: כי המן למד מדניאל שיעץ לנבוכדנצר 'חטאך בצדקה פרוק', רצה גם הוא לפזר עשרת אלפים ככר לצדקה לקנות את ישראל על ידי זה. ולכאורה שקר נחל, כי נבוכדנצר נתן צדקתו לעניי ישראל הנקראים בניס, והוא רצה לאבדם ויתן צדקה לעניי אומות העולם הנקראים עבדים, (ועיי"ש עוד כל דבריו בזה).

ע"פ הדברים הללו מבואר באר היטב חששו של מרדכי שאחשורוש יבוא לעשות צדקה עם בני ישראל, עד שמטעם זה ציוה על אסתר שלא תגיד עמה ומולדתה⁴⁸.

ברוך רחמנא דסייען

⁴⁷ דבר נחמד כתב עפ"י הגה"צ רבי משה וולפסון שליט"א (אמונת עתיך לשבת זכור), דבגמרא (ב"ב ד'). אמרו שנענש דניאל על שהשיא עצה לנבוכדנצר שאמר לו 'חטאך בצדקה פרוק', כי נגלה לנבוכדנצר שעתידה לבוא עליו פורענות והשיא לו דניאל עצה שיתן צדקה, וכן היה שנתן צדקה והגינה עליו מן הפורענות, ועל זה נענש דניאל כמו שדרשו הפסוק (אסתר ד' ה') ותקרא אסתר להתך ואמר רב התך זה דניאל, ולמה נקרא שמו התך - שחתכוהו מגדולתו, והיינו בימי אחשורוש. ופריך בגמרא למ"ד שלכך נקרא התך - שכל דברי מלכות נחתכין על פיו ולא שהורידוהו מגדולתו, אי"כ מה היה עונשו של דניאל. והביאו שם התוס' (ד"ה לפי) שלפי התרגום נענש הרבה שנהרג ע"י המן, עיי"ש. וראוי להבין מה טעם המתינו בשמים מלהעניש את דניאל עד עתה, והלוא מה שהשיא עצה לנבוכדנצר היה כבר לערך ע' שנה לפני כן. אולם לפי דברי היעירות דבש - שעשרת האלפים ככר כסף שנתן המן עשה בהם צדקה לעניים ועמדה לו זכות הצדקה שלא יהא זרעו כלה ועיי"ז נגרם שלא היתה הגאולה שלימה - יונח לנו מה שבא העונש לדניאל רק בימי אחשורוש. כי באמת אין הגויים שייכים למדת החסד ולמצות צדקה, ולולא שיעץ דניאל לנבוכדנצר לעשות צדקה לא היה נופל בדעתו מעצמו לעשות כן, אלא ע"י שנתפרסם הדבר בין הגויים מעשה דנבוכדנצר, וראו שכל י"ב חודש ששמע לעצת דניאל לא בא פורענות עליו וכשהפסיק מלתת צדקה נענש תיכף, מזה ידע המן שיכול לקטרג ע"י צדקה. ונמצא עתה שע"י דניאל נגרם עיכוב הגאולה, דממה שגילה לנבוכדנצר זכות הצדקה ונתפרסם הדבר - מזה למד המן וגם הוא נתן צדקה ועמדה לו זכות זו שישארו ממנו בניס, ועיי"ז זה נתעכבה אז הגאולה כנ"ל. על כן נתעורר כעת חטאו הקדום של דניאל אשר גרם ענין כזה, ולכן יצא דינו כעת ליענש. שו"ר שבדרך זה כבר כתב החת"ס בדרושים ואגדות (דרוש לפרשת שקלים עמוד קס"ה ד"ה ולפע"ד).

⁴⁸ אך יצויין דעל עיקר דברי היעירות דבש כתב החיד"א (חומת אנך אסתר ג' י"א, נחל אשכול אסתר ט' כ"ב, דבש לפי מערכת ה"א אות י"א, אהבת דוד דרוש א' ד"ה וזה חידוש) 'והם חידוש גדול ומשפטי הכתובים ורז"ל לא משמע כן'. מאידך החתם סופר (דרשות דף קמ"א). נקט ש'הדבר ידוע בכל המפרשים שהמן שקל עשרת אלפים ככר כסף למיחן עניים לצדקה'. וכן כתב החת"ס בדרושים ואגדות (עמוד קע"ז ד"ה ואפשר) דעשרת האלפים ככר כסף ששקל המן לאחשורוש - 'פירשו המפרשים לחלקם לעניים להגן על המלך אם יהיה חטא בהריגת ישראל כמו שאמר דניאל לנבוכדנצר'.